N 819

آفيانت

اثر

م . ذ . ه .

طابع وناشری محمد فاتح الـكريمی .

اورنبورغ

محمد فاتح بن غلمان كريموف مطبعه سی

١٩٠٥

اعلان

«مطبعهٔ کریمیه»

اورنبورغده محمد فاتح بن غلمان کریموف باصمه خانه سنده باصمق ایچون قبول ایدیله‌در: مسلمانچه، روسچه وباشقه تللرده هر تورلی کتابلر، رساله‌لر، کانتور کنگه‌لری، خط بلانقه‌لری کانویرت. آدرسلری، زیارت وتبریك ورقه‌لری، اشچوط، اعلان، اتیکیت، آفرین وتحسین ورقه‌لری، هر تورلی مکتب شهادتنامه‌لری، آلن ویرین کاغدلری وصیت نامه ووکالتنامه‌لر وباشقه هر نوع اثرلر.

عربی، فارسی، روسی، ترکی وفرانسوی تللرنك برسندن ایکنچیسنه ترجمه ایدوب باصارغه هم قبول ایدیله‌در اثرلرنك نفیس، خطاسز وزاقازلرنی وقتنده اولتورتوب زاقازچقلرنك خوشنود اولمه‌لرینه ممکن مرتبه اجتهاد ایدیله در مجلد خانه سنده دخی هر تورلی کتابلر توبلنه در.

هر تورلی خصوصات ایچون توبانده‌گی آدریس ایله مطبعه‌نك صاحبنه مراجعت بیوریله محض استفسار ایچون خط یازوبده جواب آلمق ایستیان ذاتلرك جواب ایچون مارقه کوندرمه‌لری رجا اولنه‌در

مسلمانچه روسچه یاخود فرانسزچه باصلمش وبزیت وتبریك کارتوچکه‌لرینك یوز دانه‌سی ۱ روبله ۵۰ کاپك مقابلنه نالوژنی پلاتیوژ اوله‌رق هرطرفه کوندریلور.

Адресъ: Оренбургъ, въ типографію М.-Ф. Каримова.

افیانت

طابع وناشری محمد فاتح الـکریمی .

Типографія М.-Ф. Г. КАРИМОВА, Оренбургъ.
محمد فاتح بن غلمان کریموف مطبعه سی - اورنبورغ .

Дозволено цензурою С.-Петербургъ, 18 Іюня 1904 г.

آفیسیانت

ن. آولنی اوتکاچ آتلرمزنی آقرونغنه آطلاتوب بارا ایدك، بولمزنك بر یاغنده صو، صو بوینده یشل چیرم، ایکنچی یاغنده اورمان، اولدیغندن کوروب طویمازلق براورن ایدی. شوندایون دردلی اورنده بزنك قارت بابنکده کوکلی قوزغالوب، بکا: «موقوش! بو روس آولنده‌گی روسلرنك بزگه ایسلری کیته طورغاندر» دیدی. بر آز وقت اوتکاچ «بزنك... ب. قالاسینه بارور،... منك پوط بغدای آلور،... منك پوطقه... منك صوم آقچه کیراك، ایسابلاب قارا! شول قدر آقچه قایسی بایده بار؟ قالا بایلرنده ده یوق بیت..» شول سوزلرنی ایتدی.

مستقیم — یاشلك یتمشکه یتمش! اعضالرکزنك قوتی کیتمش، صقالگه اولم خبری کیلمش، حاضر آقچه صانار وقت دگل، مالگزنی نیندای اورنلرغه صرف ایتدك، نیچه مسجد، نیچه مدرسه صالدردك شونلرنی صانا؟ روسلرنك سکا برده ایسلری کیتمی، آنلرنك مکتبی: «ای بای! کوردم، کوردم، قولکده بار ایکن مال! صقالك ایکان چال! بکا قاراب عبرت آل! آولکا مکتب صال» دیوب مال تلی ایله قچقروب طوره، دیوب ایتور ایدك.

موقوش بابا — اول نرسه‌لر آنك خاطرینه ده کیلمی.

مستقیم — اول وقتده سز قایده بارا ایدکز؟ موقوش بابا — داچا...... خوررررر! دیوب یوقوغه کیتدی.

مستقیم دنده مش ش ش! دیگان طاوش ایشتله باشلادی. کاشف — بکا: سزنك مدرسه دن چقغانگزغه کوبمو؟ بن — بیش یل. کاشف —

مرحوم، م. افندی سزگه نیچك بولورغه قوشا ایدی، آنك سوزلری ؟ دیه‌رك، بن ـ عام ایله عمل ایدگز ؛ دیگان سوز ...... ، ایکاومزده برگه یوقوغه کیتدك . صوك آتام بنی اون بیش یاشمده وقتده پیتربورغه خدمتکه یباردی .

پیتربورده مشهور گاستینسه‌لرنك برنده آفیسیانتلر قول آستنده مالای اولوب خدمت ایده‌رك ایکی یل اوتکاچ، اوزمده آفیسیانت اولوب خدمت ایته باشلادم . بن اوزمنك اوشبو درجه‌گه ایرشوومه بیك قوانا ایدم، چونکه آفیسیانتلر اوزلریده خدمتچیلر، خدمتچیکه خدمتچی اولمق نه درجه‌ده ایدیکنی هرکم بله، ایتورگه‌ده حاجت یوق . بن آفیسیانتلك‌گه کرشماسدن ئلك اوچ آی روسچه اوقوب، روسچه اوقورغه ویازارغه اویره‌ندم . یاش بولساقده دنیا اوزی عقلغه‌اویرته ایکان : بنم یانمده‌گی قارت آفیسیانتلرنك روسچه تلنی بله طوروب، بر ایکی آی روسچه اوقورغه یالقاولق قیلوب، قوللرینه بر روسچه یازو توشسه، یا ایسه آدریس یازارغه حاجت اولسه، کشیگه یوگره یورگانلرینی کوروب عبرت آلدم . مسلمانچه‌نی پیتربورغه بارمادن ئلك، اوزمزنك اویازنی قالاه‌زده، ك . مدرسه‌ سنده اوقوغان ایدم .

بزنك خلفه‌مز م . افندی ایسکی زمان خلفه‌لرندن بولسه‌ده، اوقودن مقصود بلو، اوقتودن مقصود بلدرو، ایکانلکنی بلگان، اوزینك شاکردلرینه حاجت اولان نرسه‌لرنی بلدرگان ایدی : قرآننی تجوید بر له اوقتوب، ایمان، طهارت نماز مسئله‌لرنی کوکلدن بیکلاتوب، حسابدن دورت عملنی بلدروب، قصقه‌چه غنه جغرافیا کورساتوب، اوقورغه ویازو یازارغه اویره‌تکان ایدی . بزنك م . افندی باشقه خلفه‌لر کبی « بارگز ! اوقوگز، سبقگزنی بلوب کیلگز » دیوب گنه یبارمی، بعض وقتلرده بز یاش باله‌لر بولساقده، بزگه النفات ایدوب، بز آکلارلق آچق عباره‌لر ایله تورلی اوگزت نصیحتلر ،

عبرتلی حکایتلر، کوڭللرگه یاغملی گوزل، گوزل حکمتلی سوزلر، سویلاب اوطوره ایدی.

بزنلك م. افندی شول روشده سوزگه کرشوب «ای بالالر! بن سزگه سبق بیردم، سزده بن بیرگان سبقنی اوقوب طڭلاتوب قارادڭز، بیك خوش، رحمت اولسون سزگه، سبقلرڭزنی بلگانسز، اجتهاد ایتکانسز، آتا آنالرکزده سزنلك سبق بلووڭزگه بیك قوانوب خیر دعا قیلاچقلر.

بالالر! سزدن برصوراسی سوزم بار، سز سبق نی نی اوچون اوقیسز. هم بلورگه طروشاسز «خلقه مز بزنی اورشماسون، آتا آنالرمزغه ماقتاسون، امتحان وقتلرنده خلق آراسنده اویاتلی بولمایق، درجه مزگه کوره مکافات آلایق» دیوب شونلك اوچونمی؟ سزنلك اجتهادڭز، شول حاضرده ایتکان نرسه لر اوچونگنه بولسه، اول نرسه لر سزگه مکتبده وقتده غنه اوز آراڭزده کمالت، یعنی یتشکانلك دیه حساب ایدلور؛ اما مکتبدن چقغاچ «بز سبقنی بلوب اوقودق، امتحانلرده مکافاتلر آلدق» دیوب شونلر ایله ماقتانوب یورسه ڭز، ماقتاولی اولمق شویله طورسون، بلکه خلق آراسنده کولکی گه قالورسز، هرڭز بوینچه خلق آراسنده ماقتاولی و آبرویلی بولمق ایسته سه ڭز، بلگان علمڭز ایله عمل ایدڭز، علمدن مقصود عملدر، عمل سز علمده فائده وثبات یوقدر، عمل سز علم جهلنکه یعنی نادانلقغه آلشنور، آز علم ایله کوب عمل اینکان آدمنك علمی آرتدیغی کبی کوب علم ایله عمل اینماگان آدمنك علمی آز قالور، یاتمام بقار. علم ایله عمل ایتمك شول روشده اولور:

بن سزگه ایمان اویره تدم، شول ایمان مسئله لرینی خاطرڭزدن چقارماینچه هر وقت فکرلهب یورسه ڭز ایمانڭز قوّتلی اولور، آخر عمرڭزده ایمان ایله کیتماکڭزگه سبب اولور. طهارت، نماز حکملرینی اویره تدم، طهارت، آلوب نماز اوقوڭز! اسلام دیننده فرض اولغان

نرسه لرنی ادا قیلوب اوتاب، حرام بولغان نرسه لردن صاقلانگز! .
اخلاق کتابلری اوقندم، یمان خلقلردن صاقلانوب، یاخشی خلقلر ایله
خلقلانگز! . حساب اویره تدم، حساب ایله عمل ایدگز: مالـگزنی،
وقتگزنی اشلاگان اشلرگزنی حساب ایدگز! . اوقورغه اویره تدم .
هر وقتده کتاب اوقورغه عادت ایدگز! . خصوصا بوزمانده تورکی تلده
گوزل، گوزل حکاینلر، عبرتلی رومانلر چقمشدر. یازارغه اویره تدم،
یازو یازارغه عادتلانگز! فائده سز جرلر بولسه ده، ادبکه مخالف
بولماسه یازگز! جرلاری فائده سز بولسه ده یازارغه اوستارورسز،
سزگه شول فائده اولور، فائدلی نرسه یازساگز اوزگزگه وباشقه‌لرغه‌ده
فایده سی تیار. بزنك بوطرف خلقنده چیت شهرلرگه کیدوب کسب
اینمك عرف وعادت اولمشدر. بزنك بوطرف خلقی کرك شهرده
کرك آولده اولسون، ایکی بولك اوله‌رق، بربولـکی سوداگرلر،
ایکنچی بولـکی پیتره یلردر .

خلق تلنده پیتره‌ی دیوب یورسه ده اصلده پیتری اولسه کرك .
پیتری پیتربورغه منسوب دیمکدر، پیتر، پیتربورغدن قسقارتلمشدر.
چونکه بوطرف خلقی ایسکی زمانلرده کوبراك پیتربورده خدمت‌اینکانلر،
شول سبب دن آنلرغه بعض عالم آدملر پیتری دیه خطاب ایلامشلر،
بوصوگغی زمانلرده پیتربوردن باشقه یرلرده بوفیت طوتوچی بایلرنی
وآفیسیانتلرنی . پیتری لر ایله کیوم وتلده برلك بولغانلق سببلی
پیتریلر دیوب اینمشلر دیه گمان ایدرم. بوپیتریلرنك تورلیسی بار:
بعضی لری یاش وقتده اوقوماغان، اسلام دیننی یخشی اگلاماغان
بولا. شهرگه بارغاچ مدنیتلی روسلر ایله اولتوروشوب، آنلردن عقلغه
موافق حکمت سوزلرینی ایشدوب، بعض اسلام دیننده بولغان
نرسه لرنیده آنلردن ایشدوب، کوگلینه اورنلاشدرغان بولا. آولینه
قایتقاچ، شول سوزلرنی صوراب ملاسی: «بزنك شریعتمز شوندابون

نرسه لرنی تیکشروگه قوشمی ، روسلردن ایشتکان سوز حق بولسه ده اشانماسغه کراك » دیوب ، جواب بیرسه ، پیغمبرینك کوکلنده اورناشقان اعتقادی کیتار دیوب گمان ایته سزمی؟ خیر: کیده چك دگلدر ، پیغمبرینك کوکلنده شول ایکینك بری اولاچق:

ملا نادان ایکان دیه چك ، یا ایسه شریعتکه شبهه ایده چك . ملانك بیرگان جوابی شریعتمزگه شبهه ایتدره چك اولسه اولسی بیك خطرابدر ، شونك اوچون امام افندیلر پیغمبرلرنك سوزلرینی حکمت اسلامیه‌گه طوغری کینوروب ، خطاسنی صوابندن آیروب ، شبهه‌لرینی چیشوب ، دین اسلامده بولغان حکملرنك فائده لرینی ، دین اسلامده بولغان کورکاملك نی ، آچق عباره لر ایله آنلرغه سویلاب بلدرمك وآکلاتمق تییوشلیدر .

بعض لری یاش وقتده اسلام دینینی یاخشی طانوب ، تورکیچه اوقورغه ویازارغه اویره‌نوب ، روسچه‌ده اوقورغه ویازارغه اویره‌نگاندن صوك خدمتکه کیته‌لر . خدمتده وقتده ، خدمتدن بوشانغاچ ، وقتلرینی بوشقه‌اوتکارمیلر: تورکیچه ، روسچه کتابلری هر وقتده یانلرنده حاضر بولا ، بوش وقتلرده کتاب ، غزیته اوقوب فکرلری آچیله ، شوندایون آدملر یاش وقتده آزغنه اوقوبرله کوب علم حاصل ایته‌لر ، تورکیچه بر یاکی کتاب چقغاننی بلسه لر پوچته ایله کینورتوب آنی اوقیلر ، روسچه کتابلر اوقو سببلی اوّلده بلمه‌گان فنلرگه توشونه لر .

روسچه تاریخلردن قاراب هر تورلی اوقونك اصلی ، توبی مسلمانلردن چققانلغینی توشونوب ، کرك روس ، کرك نیمس اولسون اوقوغان ، مدنیتلی خلق ایله یوروشوب ، آنلردن فائده لی سوزلر ایشتوب اوزلرینه علم ومعرفت آرتدره لر . شوندایون آدملرنك مدنیتلی روسلردن عقلغه موافق ، فائده‌لی سوزلرنی ایشتوب اشانمقلری روسلره ایه‌رمکلرندن دگل ، بلکه هرتورلی اوقونك اصلی اسلامدن

آلنغانلغینی اویلاب ، بو سوزده اسلامدن آلنغان سوزدر دیوب اسلامغه ایه رمکرندندر. فائده‌لی اشلرده ، دینمزگه خلاف بولماغان امرلرده ، طوغرودن طوغروباشقه ملتلرگه ایه رمکده هم ضرریوقدر. بو آدملر دین ودنیا جهتندن قرنداشلری اولان پیتربیلر آراسنده قرنداشلق ایدوب ، بر برینه یاردم ایله دکلری کبی بارچه‌سی برلکده اولارق اوزلرینک دین قرنداشلرینه ووطنداشلرینه‌ده یاردم ایله مکده درلر. بوآدملر اسلامیت ایله انسانیت‌نی برگه جیغان ، ملتمزگه جان تن ایله خدمت ایده‌ن چن مسلمانلردر.

مسجد ومکتب صالدرمق ، مسجد ومکتبده شم یاندرمق ، صوسز آولارده کول ، قویوقازتمق ، کوپرلرباصاتمق کبی یاخشی اورنلرغه ، کیچه‌لرده یوقوسز ، کوندزلرده طنچسز ارلارق خدمت ایدوب طابقان آقچه‌لرینی آیامیچه صرف ایتکان ، مرحمتلو مؤمن قرنداشلرمزدر . آنلر آولغه قایتوب ملالردن بعض حکمتلی سوزلرنی صوراغاچ ، ملالر یوقاریده ایتولگان جوابنی بیرسه‌لرده شریعتکه شبهه ایتمك احتماللری یوقدر. چونکه آنلرنك شریعتکه اشانمقلری کشیگه ایه‌روب دگل ، بلکه اوزلرینك فکرلری ایله اویلاب ، شریعت اسلامیه‌نلك حقلغینه توشونمکرندندر. آنلر فقط ملالرمزگه طعن قیلاچقلر ، بزنك ملالرمز نادانلر دیه‌چکلر. هم حقلریده باردر ، چونکه بزنك کوبراك ملالرمز اوزلرینه حاجت اولان علمدن محروملرلر. بعضیلرنده بر آز علم اولسه‌ده ، اولده اوزلرندن آرتورلق ، باشقه‌لرغه آچق غنه اڭلاتورلق درجه‌ده دگللر.

هر معلوماتدن خبردار اولوب ، مسائل شرعیه‌نك حکمتینی بیان ایدوب ، خلق غه آڭلاتورلق ملا بزنك بو طرفده بر ایکی دانه طابلورمیکان؟ . پیتربیلرنك بعضیلری یاش وقتده دین اسلامنی طانورلق اوقوغان بولا ، شهرگه بارغاچ کتاب قارامق شوبله طورسون ، آنا

تلنی اونوتا، خدمتسز وقتلرده، خدمت ایدوب طابقان آقچه‌سنی شریعت طیغان اورنلرغه صرف ایدوب، اوزیده تمام کشیلك دن چغا.

بر وقتده آولینه قایتوب، اوزینك قارالووندن زارلانوب «پیتری‌لرنك خدمتی بیك ناچار خدمت» دیوب ایده. اوزینك یاش وقتده اوقوتقان استادینی یادلاب «بزنی یاش وقتده یاخشی اوقوتماغانلر، چیت یرلرده باشقه ملتلر آراسنده طوره‌مز، آرامزدن برمز وفات بولا قالسه، آرامزده جنازه اوقی بله طورغان بر آدم طابلماز» دیوب مجلسلرده شاولاب اوطوره، اوزینك بارچه عیبنی ملالرگه واستادینه یوکله‌ب بیك یکل‌گنه قوتولا. خلق تلنده مشهور سوزدر [آتده‌ده، ترته‌ده‌ده عیب بار] بعض استادلرده عیب اولدیغی کبی بعض پیتریلرده‌ده عیب بار. سزده بر وقتده چیت شهرلرگه‌کیده‌چك‌سز، خدمتگز، یاکه سوداگز باشقه ملتلر آراسنده بولاچق، اوزگز بر نیچه مسلمانلرغنه اولوب، آراگزده اوزگزدن باشقه ملا، یاکه بر عالم آدم طابولماغان وقتلرده بولور. شول وقتلرده اوزگز قولگزدن کیلگان قدر فرض عبادتلرگزنی ادا قیلوب، اسلام دیننده بولغان حکملرنی اونوتماسقه طروشگز! اسلام دیننده بولغان حکملرنی اونوتماس اوچون، آچق تاتار تلنده یازلغان، دین اسلام حکملرینی آچق‌غنه بلدرگان، بر کتاب بولندرمق بیك تیوشلیدر.

حاضرگی زمانلرده خدایغه شکر، اسلام دیننده بولغان حکملرنی بیك آچق بلدره طورغان کتابلر باصلوب چقمقده‌در. کتابگزیانگزده بولسه اونوتقان مسئله‌لرگزده ایسگزگه توشه‌ر، آراگزده برگز وفات بولا قالسه جنازه‌ده اوقی بلورسز، هر قایوسنی بولدرورسز، آولغه قایتقاچ بزنیده اورشورغه حاجت توشماس. اش طرشوده، طرشسالك هر اش بولا، پیغمبر صلی الله علیه وسلم [طرشقان آدم طابار] دیه‌شدر. خدمتسز وقتلرده وقتگزنی بوشقه اوتکارمه‌گز! تاتارچه،

روسچه کتابلر اوقورغه عادت ایتگز! . اوزگزگه فائده بیره‌چك علم‌نی کرك روسچه کتابدن، کرك تاتارچه کتابدن، کرك روسدن کرك مجوسدن اولسه‌ده اوزگزگه آلورغه طروشگز! . پیغمبرمز علیه الصلاة والسلام [علم مؤمن‌نك یوغالغان نرسه‌سی، قایدن طابسه شوندن آلور] دیه سویله‌مشدر. احوال دنیادن خبرلی بولایم دیگان کشیگه غزیته آلمق بیك تییوشلیدر.

بزنك مسلمانلر اوچون ترجمان غزیته‌سی بیك فائده‌لیدر. روسچه بلگانلرگزگه روس غزیته‌لری اوقومق هم فائده‌لیدر احوال دنیادن خبرلی اولور اوچون. غزیته‌نی آکلاب اوقور اوچون فن جغرافیانی بلمك بیك یاردم ایته‌در. فن جغرافیانی بلگان آدم، یر یوزنده‌کی بارچه نرسه‌لرنی: هر بر پادشاهلقلرنی، یر یوزنده بر یاکی واقعه بولسه، اول واقعه‌نك قای یرده بولغانلقینی پلاندن قاراب، کوزی برله کورگان کبی بلوب طوره‌در. جغرافیادن سزگه، حاجت اولان یرنك پلانینی خریطه‌دن طابمق طریقنی کورسه‌تکان ایدم، روسچه اوقوغاچ، روسچه جغرافیا کتابلرینی قاراساگز آرتغراق توشنورسز.

عبرتلی حکایتلر چقغانینی بلسه‌گز، صاتوب آلوب اوقومق اجتهادنده بولگز! بونلرنی آلور اوچون کوب آقچه‌ده حاجت دگل، شونك برابرینه تماکی چیگارگه عادت ایتمزسز، طراقنیر، و . . . کبی ناچار اورنلرغه کیتمه‌زسز! . بوش وقتلرده قارتا اویناب وقت اوتکارگاندن، حکایت اوقوب عبرت آلمق، اوزگزگه معرفت حاصل ایتمك البته آرتغراق اولور.

بالالر! تکرار ایده‌رم، اوقوغان علمگز ایله عمل ایدوب، نیند ایگنه روشده بولسه ده علم ومعرفتگزنی آرتدرمق اجتهادنده بولنوب، جانگزنده وقده، فکرگزنی، مالگزنی ملت یولینه صرف ایدوب،

ملت خادملری اولورغه اجتهاد ایتکز! » دیه‌رك ، سوزینی تمـام اینکاچ فاتحه قیلوب اوزاتا ایدی . الله تعالی رحمت قیلسون! م . افندیگه ، آنلك سویله‌گان سوزلری حاضرده‌ده خاطرمده طوره .

بز ایسه مقصودقه کیله‌یك : بن آفیسیانت بولغاچ آقچه‌نی کوب طابا ایدم ، خدمتدن بوشاغان وقتلرمده تاتارچه ، روسچه کتابلر اوقی ایدم ، روسچه ، مسلمـانچه غزینه‌لر آلا ایدم ، خدمتسز وقتلرمنی بوشقه اوتکارمی ایدم ، بعض وقتلرده یولداشلرم بنی یاراقسز اورنلرغه آلوب بارماقچی بولسه‌لرده ، بن بر اش طابوب آنلردن آیرولوب قالا ایدم ، بعض یولداشلرمنك آقچه‌لری بتوب ، عقللری کیتوب ، ایه‌لرینه کورنورگه اویالوب یورگانلرینی کوروب اوزمده آخرده قوانا ایدم . بعض وقتده یولداشلرم طارالغان ، بن یالغزقالغان ، اوقودنده درد قایتقان ، بولا ، ثلله بنده یولداشلرم یانینه باروب ، کوکلمنی آچوب قایتایم‌می دیوب کوکلـگه‌کیله ، شول وقتده بنم کوکلمنی آچا طورغان بر نرسه بار ایسه ، اوده بنم کویلی اویونلر اوینامقمدن عبـارت ایدی . شوندن صوك قایغولرم طارالوب ، اچ پوشولرم باصلوب ، کوکلم آچولوب کیته ایدی .

بزنك م . افندی بعض وقتده کوکل یواتور اوچون آولاقده کویلی اوینلر اوینامقده ضرر یوق دیوب اینه ایدی . بعض وقتده تیاترلرگه باروب ، اوتکان زمانده‌گی واقعه‌لرنی کوز آلدمده‌گی کبی کوروب عبرتله‌نوب قایتا ایدم . بن آفیسیانت اولوب ، آقچه طابوب ، تله‌گان اشمنی اشله‌ب ، دنیاغه‌التفات‌ایتمه‌ی ، قایغوحسرتنك نه‌ایدکنی بلمه‌ی ، برنیچه یللرنی بیك راحتده وطنچلقده اوتکاردم . بنم بوحالمه دنیانك کونچیلـکی کیلدی ، بکا اوزینی طانوتماقچی بولدی ، بکاده بر قایغولی مکتوب کیلدی . مکتوبنی‌اوقودم ، مکتوب آنامدن: « آتاك صرخاو! حالی بیك آغر ، مکتوبنی آلغاچده تیزگنه قایت ! » دیوب

يازغان ايدى. مكتوبنى آلغاچ اوزاقلامايچه نرسەلرمنى جييوشتروب، اويگه قايتەق نيتى ايله بولغه چقدم. ر. قالاسينه قدر چوگونكاده، آندن اوزقالامزغه پاراخودده قايتدم. پاراخوددن توشكاچ، پريستيندن بنى قارشو آلورغه كيلگان آدملر ايله آولمزغه كيتدك، ايرته سيكزساعتده اويمزگه يتدك، بن قابقەغه ياقنلاشقانده انكام يوگروب قارشو چقدى. انكام بنى كورگاچ شادلانغان كبى اولسەده، قايغولى ايكانلكى چرايندن بلنوب طوره ايدى. انكام ايله كورشكاچ اتكامنك حالنى صورادم، انكام بر اوزون صولش آلغاندن صوك «حالى آغر شول بالاغنام!» ديگاچ كوزلرى ياشلندى. بن ده بو حاللرنى كورگاچ قايغولى اولسەمده يانمدەگى آدملرگه بلدرمەدم. بر آزوقت اوتكاندن صوك اتكام ياتا طورغان بولمەگه كروب، اتكامنك قولينى اوبوب حالينى صورادم. اتكام بنى قايغورماسون ديوب، بگا حالنى آچق بلدرمەسەده، تركلكدن اميدى كيسلگان ايدى. شول آراده بر بوتكورگان طاوش ايشتوب، ترەزەدن قاراب مؤذننى كوردم، انكامدن «نى اوچون كيله اول مؤذن؟» ديوب صوراغاچ، انكام «اوشكرورگه يورى اول» ديوب جواب بيردى. شوندن صوك بن آچولانوب «شول اذان اينه بلمى طورغان نادان حسيبسنك ياكلش، يوكلش اوقوب اوشكروندە نيندى شفا بولسون، بلكه صرخاوينى آرتدرور. آنك آغز ايسى ايله اتكامنى جفالاماگز! كيتسون! يورمەسون» ديوب خدمتچى خاتونغه ايتدم. انكام «آى بالاغنام! قايتارلانمه، صبر ايت! باوزدعا قيلا كورمەسون، اوزم چغوب ياغشيلاب ايتورمن، كرمس، كينەر آليساك» ديوب اوزى چغوب مؤذننى قايتاروب يباردى. بر آز وقتدن صوك قونات بولمەسينه چاى حاضرلەديلر، بر وقتده آندان بر خاتون، بوندن بر خاتون جييولا، جييولا بر اوستال طولو خاتونلر بولدى، قوناق بولمەسنده طاوش كوتارلدى.

بوخاتونلر کوز آیدین‌گه ، اوزلرنچه شادلق مجلسینه دیوب کیلگانلر ، بونده نیندای شادلق ، آتام اولوم حالنده یاتا ، بنم ایسه یوره‌کم اوت کبی یانا . آنلرنك طاوشی جفا اوستینه جفا . بو کون اولسی کینه ، بوسی کیله ، بر نیچه ساعتلرده اوتوب کیته ، ساعتمنی آچوب قاراسام ایکندی وقتی یتوب کیله طهارت آلوب اوستیمه پالتوومنی کیوب ، مسجدگه بارورغه دیوب قابقه‌دن چقوب ، آقرنغنه آطلاب اورام بوینچه کیدوب ، آول حاللرینی تماشا ایدوب ، مسجد طرفینه یاقنلاشمقده ایدم . کوکده‌گی قارا بولوطنك بتون آولنی قارانغولاتوب طورمقی ، جیل‌نك بتون دنیانی هلاك ایته‌رده‌ی بولوب ، غضب برله ۋژژژ ! دیوب صزغروب اوچراغان بر نرسه‌نی آودارمقی ، کنوده‌گی صغرلرنك موگوره‌مکی ، بنم قایغولی کوکلمه بیك قورقنچلی فکرلر کیترمکده ایدی . تورلی فکرلر ایله بارا طورغاچ ، بر وقتده کوزمنی کوتاروب قاراسام ، مسجدنك قابقه‌سندن کرگاننمن ، قارشومده برنیچه آق صقاللی قارتلر ، آنلر ایله کورشکاچ اوزاقده اوتمه‌دی ، حضرت و مؤذن ایله کورشکاندن صوك ، مؤذندن باشقه‌لرمز مسجدگه کروب اوطوردق . شول وقتده جیل بیك قوت برله ایسوب ، مسجدکه سویالگان بورنه‌نی آوداروب ، مسجدنك بر ترزه سینه طوغری کیلوب ، آغاچلری کیسه‌ك ، کیسه‌ك ، پیالاسی کل کبی اولدی . شوندن صوك « الله جزاسنی ویرسون ! شول بورنه‌نی اورنسز قویغان آدمگه ، مسجدنك ترزه سی واتلورغه سبب اولدی » دیوب حضرت طرفندن برمنغرتاغان طاوش ایشتلدی . اوزاقده‌اوتمادی ، مؤذن مناره‌غه منوب ، اذان کلمه‌لرینی مسجدنك ترزه سینك‌واتلوندن‌کیم ایتمادی . حضرت اذان‌نی راحتلنوب طـگلاب اوطورسه‌ده بن «الله جزاسنی ویرسون! اوز نفسلری اوچون علما خدمتنی نادانلرغه بیروب ، دین‌اسلامنی قدرسز ایتکان آدملرگه » دیوب کوکلمدن اینه ایدم . مؤذن اذاننی تمام

اینکاچ ، مسجدکه کروب اذانی کبی قامتیده قایغولی کوکلمنی جراحتلاگاندن صوك ایکندی نمازینی اوقودق .

بر آز وقت اوتکاندن صوك جماعت برله آخشام اوقوب چقغاچ ، قابقا توبنده خدمتچی مالاینی کوروب ، اوستیمه صالقون صو صالغان کبی اولارەق ، نی بار!؟ دیوب قچقردم ، خدمتچی مالای « ملانی آلوب کیلورگه قوشدیلر » دیوب جواب بیردی . شوندن صوك حضرت برله اویگه باردق . اتکامنك بولمه سینه اوّل اوزم کردم ، اتکام یس اوقورغه قوشقاچ ، حضرتنی اتکام یانینه آلوب کردم ، حضرت یس شریفنی اوقوب تمام ایندی ، بنمده اتکام ایله آخر کورشووم بولدی ، اتکام بزنی قالدروب دنیادن آخرتکه کیتدی .

اتکام جان بیرگاچ حضرت برله قوناق بولمه سینه چقوب ، اتکامنی دفن قیلو حقنده کیکاشدك . بن باشمدن اوتماگانلك سببلی نی اشلرگه‌ده بلمی طوره ایدم ، حضرت بو خصوصده بکا آغز آچوب سویلارگه ده اشنی قالدرمادی . چونکه حضرت بن قاینماسدن اوّل آنامدن صوراشدرب ، اتکامنك دفن اوچون کوبمو آقچه سی ، فدیه اوچون کوبمو نرسه سی بارلغنی بلسگان ، هر قایوسینه اورن حاضرلاگان ایدی . بو وقتده حضرت نی سببدندر ، بیك آچیلوب ، اتکامنی دفن قیلو حقنده بولغان سوزلرنی گویا برطویغه حاضرلنگان کبی سویلی ایدی .

حضرت ــ ماهره آبصطای ! . . . آغاینك دفن قیلورغه ایتوب قالدرغان آقچه‌کوبمو؟ انکای ــ اوچ یوز صوم . حضرت ــ آنی بکا وبر! حاجت اورنغه اوزم طوتارمن . شوندن صوك انکام اوچ یوز صوم آقچه نی حضرتکه بیردی . حضرت آقچه غه کوزینی طوتروب قارادیده کیسه سینه قویدی .

حضرت ــ قالغان نرسه لرنی ، ایسکی کیوملرینی موندە کیتور ! یعنی مثلا فدیه‌گه نیندایون نرسه لری بار ایکان قاراب قارارمز .

انکام ایکنچی بولمه‌گه چغوب ٥٠ صوملق ساعت، یاڭاغنه تگولگان تولکی طاماغی طولوب، ینه بر ایسکی طون، بیشمت. کامزول، چینك کاوش، چالبار، بر نیچه پار کولمك اشطان، شول نرسه‌لرنی بارچه‌سنی بر تویونگه چورناب حضرتگه بیردی. حضرت نرسه‌لرنی آقتاروب قاراغاندن صوك ینه چورناب اوز قارشوسینه قویدی.

حضرت ـ چیت آولدن ملالر چاقرورسزمو؟

انکام ـ چاقرورغه قوشقان ایدی.

حضرت ایکی ایرننی قصوب، قاشلرینی جیورغالاب، فکرلاب طورغاندن صوك ـ خوش! آلای بولسه آقچه‌گز آز بولور ماهره آبصنای! مثلا: قبر قازوچیلرغه . . . صوم، یوغان کشیلرگه . . . صوم، اوچ قرأن چغارمز اون بیش صوم، فدیه‌گه بونرسه‌لرگز آز، اوسنارگه آقچه‌ده قالمی. انکام ـ نی اشلایك صوك، بزنك شوندن آرتق آقچه‌مز یوق. حضرت ـ قبر صدقه سینه نی بیرمکچی ایدگز!؟ انکام ـ آت. حضرت ـ خوش! آلای بولسه شولای اشلایك، مثلا: آتنی فدیه‌گه، قبر صدقه سینه صغر بیرورسز!. انکام ـ یاری خیرلی بولسون. حضرت ـ مؤذن ایله خلفه‌نی، شاکرد لردن . . . ‹ . . . › . . . نی چاقرگز! قرأن اوقورمز. آنلرنی چاقرتدق، آنلرده اوزاقلامی کیلوب یتدیلر، کیچ ده ایکی قرأن چغوب، ایکنچی کون ایرته نمازدن صوك کیلوب ینه بر قرأن چقدیلر، اوقوغان قرأنلرینی میتکا باغشلاب حضرت آنلرغه برر صوم بیروب، بیلگولانگان اون بیش صومنك قالغانینه اوزی قصبه بولدی.

حضرت ایله مؤذن فدیه‌نی دور قیلدروب، نرسه‌لرنی حضرت اوچکه بولوب، ساعت ایله طولوب حضرتکه، ایسکی طون، چینك، کاوش، چالبار مؤذنگه، بیشمت، کامزول، کولمك، اشطان خلفه‌گه بولدی؛ حضرت مؤذن ایله خلفه‌گه دورت تورلی نرسه بیروب عدالت

کورساتدی ، اوزینه ایکی تورلیگنه نرسه آلوب قناعت کورساتدی ، اولهشه بلگانگه ایکی اولوش ، دیگان مقالگه طوغری کیتورمکی ایله مهارت کورساتدی . حضرتلر اویلهدن صوك مسجددن چقوب ، طوغرو بزنلك اویکه کیلدیلر ، چبت ملالرده بارچهسی کیلوب بتکانلر ایدی . حضرتلر ایله اتکامنك وفات بولغان بولمهسینهکردك ، اتکامنی کفنلاب ، اسکامیه اوستینه چالقان یاتقروب قویغانلر ، ملالر اتکامنك تیرهسینه تزلوب اوطورغاچ تهلیل اینورگه کرشدیلر .

شول وقتده بن اتکامنك یوزینه قاراب « بو بیچارهنك ده بزنك کبی یکت اولوب یورگان وقتلری بار ایدی : عقلی اویلار ، کوزی کورور ، قولاغی ایشتور ، بورنی ایسنهر ، تلی تملهر ، تنی طویار ، قولی طوتار ، آیاغی یورور ایدی ، شول قوتینی صرف ایدوب ، اوشبو یورتنی ، اچندهگی نرسهلرنی اوزی اوچون دیه حاضرلهمش ، شول نرسهلرنی حاصل ایتهر اوچون نه قدر مشقتلر چیکمش ، بز ایسه بو آدمنك اك سوکلو دوستلری ایدك ، بزنی هر وقت قدر حرمت ایتهر ، صووقدن صاقلار اوچون جای کیوهلر ، تنمز آورتماسون اوچون یومشاق مندهرلر حاضرلر ایدی . بو بیچارهنك حاضرگی حالینه عبرت کوزی ایله قاراساق ، دنیاده طورمقمزنه روشده ، بندهنك قوتی وقدرتی نه درجهده اولدیغنی کوز آلدمزده کورورمز . قاراگز ! بوبیچارهنك حالینه ، تنندهگی قوتی قولندهگی مالی ودولتی ، برذات طرفندن امانت اولارهق ، بو وقتغه قدر شول نرسهلرده اختیارلی اولمش ، اول بیچاره شول نرسهلرنی اوزینکی دیه آلدانمش ، حاضرده اول ذات بارچه قوتنی کیرو آلهش ، مالینی باشقهلرغه یعنی بزگه بیرهش . بز ایسه وفاسز دنیاده قالاچق آدملر ، دنیا کبی وفاسز اولاچقمز . کورگز ! بزگه قدر حرمت ایدهن ، چن کوکل ایله سویوب ، بالام ! بالام ! دیه ، بزنك اوچون کوب جفالر کورهن آتامزغه نه ایلهچکمز :

اوستنده‌گی یاغش کیره‌لرینی صالدروب، اوزینی تمام یالانغاچ قالدروب، فقط تنینی اورتورلك ارزانلی بوز ایله چولغاب، بارچه دولتنی آلوب، خوش هوالی یاقتی اویلرندن چقاروب، یومشاق توشه‌کلرینی اوزمزگه قالدروب، قارانغو قبرگه ایلتوب، قاتی یر اوستینه یاتقروب، چقماسون دیگان کبی طوپراق ایله کوموب کیله‌چکمز. آنك بارچه مالینه خواجه اولوب تله‌گان اورنمزغه صرف ایده‌چکمز، بر نیچه کونلر آنی خاطره‌زده طوتساقده صوك اونوته‌چقمز، شونداین کونلرنك اوزمزگه‌ده کیلووینی خاطرمزگه کیتورمیه‌چکمز!!!» کوکلمدن شول سوزلرنی ایته ایدم.

حضرتلر تهلیل ایتوب تمام بولغاندن صوك، اتکامنی چقاروب تابوتغه قویدق، تابوت ایـله کوتاروب مسجد طوغروسینه قدر آلوب باردق، مسجد قارشوسنده قویوب جنازه اوقوغاندن صوك زیارتکه ایلتوب، دفن قیلوب قرآن اوقوغاچ. جماعت برله بر دعا قیلدق. دعادن صوك بارچه ملالرگه، شاکردلرگه صدقه بیروب فاتحه آلدق، فاتحه‌دن صوك بارچه‌مز برگه جیبولوب، ملالر، شاکردلر ایله اوزوشوب، چابشوب اویگه قایتدق. اویمزده ینه حضرت قرآن اوقودی، فاتحه قیلدی، فاتحه‌دن صوك تیبوشلی آدملرگه هرقایوسینه صدقه بیردك، صدقه‌دن صوك ینه جماعت برله بردعا قیلدق. دعادن صوك ملالر بارچه‌سی اویمزدن چقوب، قابقا توبنده بری برینه، سکا کوبموحصول؟ بکا شول قدر، دیوب قوانشوب قایتوب کیتدیلر، بز ایسه اتکامزدن آیرلوب قایغوده قالدق.

جنازه‌ده قالا شاکردلریده بار ایدی: آنلر آراسنده یاش وقتمده بنم ایله سبقداش اولوب، م. افندیدن اوقوغان، دوستلرم کاشنی ایله مستقیم‌ده کیلـگان ایدی، آنلر ایله سویله‌شوب بر آز قایغومنی طاراتورمن، دیوب آنلرنی قونارغه قالدردم... آولینك فرنداشمز

موقوش بابایده بزده قونارغه قالدی . یاستو نمازندن چققاچ ، بنده ایکی شاکرد ، موقوش بابای برگه زیارتکه باروب . اتکامنك باش اوچنده اوطوروب قرآن اوقوب دعا قیلوب قایتدق . بزنك قایتوومزغه ، بنم ایله برگا ستینسه‌ده طورغان ، احمد افندینك خدمتچیسی ژانکه بزنی چاقرورغه کیلـگان ، قایقاتوبنده بزنی کوتوب طوره ایدی . قوناقلرم ایله برکه باردق ، احمد قارشو چقوب بزنی قوناق بولمه سینه آلوب کردی . قوناق بولمه سنده اوستالده ، چای یانلده حاجت نرسه بارده حاضر ، صماوار قایناب طوره ، بارچه‌مز اوستال یانینه اوطورشوب ، فاتحه قیلغاندن صوك احمد چای یاصارغه کرشدی .

موقوش بابا ـ سویلی اوطورگز ! مستقیم ـ . . . افندیدن کوتامز.
بن ـ بز حاضرده صالاده طوره‌مز بزده نیندای خبر بولسون . کاشف ـ قالاده بولماغان صالاده بولور ، دیلر . مستقیم ـ سزنك قالادن کیلوگزگه‌ده کوبدن توگل ، مونا پیتربورخبرلری بزگه طانسق خبر .
بن ـ پیتربورده [مرآت] اسملی برکتاب باصلادر ، اون ایکنچی نسخه سی باصلوب چقدی ، سز بوکتاب حقنده نی اینه سز ؟ مستقیم ـ طوغرو سویلامش . احمد ـ بعض ملالر رشید افندینی بیك یمانلاب سویلیلر . کاشف ـ [طوغرو سویلاگان طوغانینه یاراماز] دیگان سوزنی ایشتکانگز یوقمو ؟ احمد ـ بزنك بوطرفده‌گی ملالر مرآت حقنده نی اینه‌لر ؟ مستقیم ـ آنلر بیغورا بولدیلر . احمد ـ بیغورا کملر ؟ مستقیم ـ باشقورد آوللرندن بر آولده ، بیغورا اسملی بر نادان بای بولغان ، آندن باشقه عمر ، عثمان آدلی آدملرده بار ایکان ، آولنك ملاسی هرجمعه‌ده خطبه سنده چهاریارلرنی ذکر اینه ، ملانك بواشینه بیغورانك کیفی کیته ، بر وقتده بیغورا « سن هر جمعه‌ده عمر ایله عثمان‌نی اینه سن بنی نی اوچون برده اینمه‌یسن ، بنی اینسه‌ك ، بن سڭا قرق قوی بیرور ایدم » دیوب ملاغه اینه . شوندن صوك ملا

برجمعه‌ده چهاریارلرنی ذکر ایتکاندن صوك « یا ایها البیغورا ! انت کلب کبیرا ! » دیوب بیغورانیده ذکر ایته ، مؤذن ملا یاڭلشدی دیه گمان ایده رك طماقنی قره ، ملا « لا تنخنح ! اربعین غنم نصفی‌لك نصفی‌لی » دیوب جواب بیره . شونك کبی رشید افندی گویا منبرگه بندی ، آچی طاوش ایله قچقروب مرآت اسملی خطبه‌نی اوقودی ، خلقنی وعظ نصیحت قیلدی ، طاوشی بتون روسیه‌گه ایشتلدی ، بارچه خلق اویاندی ، اوستابیکه قرینده راحتلنوب یاتقان ملالر اوچون بیك زور خفا بولدی ، بارچه‌سی دفعة اویانوب آبنراب قالدی .

علما یوق ! دیگان طاوش ایشتلدی ، نازیك طاوش ایله جانم ! بغرم ! کبی سوزلر ایشتوب ، اویانورغه اویره‌نگان نچکه طبیعتلی ملالرمزگه ، بوسوز بیکده آغر کورندی . علما یوق ، دیگان سوزنی ایشتکاچ ، ملالر اوزلرینی علماغه کرتور اوچون « اکثر علما دیوب ، یوقلقنی اکثر علماغه حمل ایدوب ، علما آز ، دیورگه تییوش‌ایدی ، مرآتنی آلوچیلر کوب بولور ایدی » دیوب رشید افندیگه‌ایشندردیلر . شولای بولسه‌ده صوڭغی خطبه‌سنده [النادر کالمعدوم] دن باشقه‌نی ایشتمادیلر . شوندن صوك ملالردن جاهر افندی اوزینك توابعلری آراسنده « اول رشیدنڭ مرآتی ملالر ایله عواملر آراسینه دشمانلق صالورغه سبب ، آنی یازغانچه ، . . . اول امامی د . افندیگه جواب یازسه . مونا بز یکت دیبور ایدك » دیه جهر ایلادی .

بروقت بولدی ، رشید افندیدن د . افندیگه‌ده جواب کلدی ، جوابنی اوقوب ، بارچه ملالر ، معرفتلی عوام‌لر هر قایوسی تحسین اوقودیلر . شولای بولسه ده ملالردن بعض معتصبلری « اول جواب رشیدنك اوزندن دگل ، رشید فقط یازوچیغنه ، آنلر رشیددن باشقه‌لرده کوب ، اول جواب یازماسه ده بزده جوابلر حاضرلانگان ایدی » دیگان اوستینه « اول شوندایون آدم ، اول بوندایون آدم » دیوب ، بخشیلقغه

قارشو، آنك قدرینی کیتاره‌چك سوزلار ایله، ممنونیت، کورسا تورلك اورنده، آنلر مجنونیت کورساتدیلر.

کاشی – آی بیچاره لر! آیانچ! آیانچ! کوزلرینی یوموب باشلرینی ایمشلرده، بارچه یاغشیلق شوندن عبارت دیمشلر، تعصب، تقلید قارانغیلغی قلبلرینی قاپلامش، شول سببدن عقل‌لری اکلاماز، کوزلری کورمز، قولاقلری ایشتماز اولمش. بر آدم حق سوزنی سویله‌سه، دلیلینه بحث قیلورغه اورن قالماسه نتیجه‌سنده انکار ایته‌لر، آنلرنك فکر منعکس‌لرینه خلاف اولدیغندن باطل حکمنده کورسه‌تورگه طروشه لر.

مستقیم – سزنك آولغه . . . نی مؤذن اینه‌لر دیگانلر ایدی درسته‌و؟ احمد – قارت لر حضرتکه اینکانلر ایدی، حضرت قبول ایتمه‌گان. مستقیم – سبب؟ احمد – معلوم: مؤذن عالم بولسه، قدیه‌ده اولوشنی کوبرك صورار دیه طورغاندر. مستقیم – شول سببدن سزنك ملالرگز بر دیکان موژیقنی مؤذن اینه لر، امتحان قیلنورلق، اوقاز آلورلق بولماسون دیلر، اوزلری یوق وقتلرده شول موژیقلردن جمعه وعید اوقتدره لر.

کاشی – سزگه بر خلفه‌ده کرك؛ احمد – حضرت طابار. کاشی – حضرتنك طابقان خلفه سیده مؤذنی کبی بولور. موقوش بابا – بزلك آولغه‌ده بر مؤذن کرك، مستقیم – سزنك مؤذنگز شول حطب می؟ موقوش بابا – شول. مستقیم – سزنك اول حطبگز اذانده ایته بلمی، شول حطب نی امام اید وب، آرتنده اویروب نماز اوقودگز.

موقوش – اولگی ملامزنك بالاسی بولغانلقدن آول خلقی آنی مؤذن قیلدیلر. مستقیم – ملاگزنك بالاسی بولسه، مجلسلرگزدن قالدرماگز، هاینه بر مرحمت بولسون، ایکی تین صدقه ده بیرگز، اول قدر تلانچیگه ده بیرله، آنی زوراگی طبیب کبی کوچله ب مؤذن اینوب،

یاڭلش اذان. یاڭلش قران اوقوتوب ، آڭا گناه قیلدروب ، اوزڭزده گناهلی بولوب ، دین اسلامنی حقارت[1] ایتدروب ، آنی کسب دن قالدروب ، یالقاولقغه اویرەتوب نیچه تورلی بوزقلقلرغه سبب بولودن نیچه درجه‌لر آرتق بولور ایدی

سزنك شول حرمتڭزگه راضی بولماسه «بار! اوقو، عالم بول، مؤذن دگل امام ایتەمز» دیسەڭزدا قاشنده بیك الوغ ثوابلی بولور ایدڭز . باکی مخدوم محله‌ڭزگه امام بولغاچ جمعه‌لرده خلقنی جماعت نمازینه یورڭز! دیه اوگوتلەب یغلادی : کوزندن مصنوعی[2] یاشلر آغزدی ، اوزینی ذقغه یاغشی کورسەتور اوچون نه قدر مشقتلر یوکه‌دی . بر وقت کیلدی ، باکی مخدوم شریعتنی ریزینکه‌کبی طارتوب ، صوزوب ، حطب مؤذن‌نك امامقی درست دیه فتوی بیروب ، جماعت نمازینی حطب مؤذن‌گه طاپشروب حجگه کیتدی . ایتورگه ممکن : محله خلقینك بووقتده اوقوغان جماعت نمازلری بیلگه کیتدی .

بر وقتده مجلسده بر آدم «قرآننی درستلەب اوقی آلمی طورغان کشیگه بتون قرآن چقمق» درستمو؟ دیوب صورادی ، سزنك باکی ملاڭز «درست اوقی بیرسون» دیوب جواب بیردی . بن «قران‌نك معناسی بوزلوراق یاڭلش اوقوچیغه ، بتون قرآن اوقوغاندن ، بلگان سوره‌لرینی تکرار اوقی آرتقراق بولسه کرك» دیدم بنم بوسوزیمه قارشو باکی ملا متعصبانه[3] جهر[4] ایله‌رك «اوقی بیرسون! اوقی بیرسون!» دیه تکرار ایله‌دی . بن ایسه مجلسده سوز اڭلارلق آدم کورنمەگاچ طوقتاب قالدم . چونکه حطب مؤذن یانده اوطوره ، آنك خاطرینی صاقلاب ، اوزینك عیبنی قابلاب : یعنی آڭا امامقنی طاپشرغانی خاطرنه اولاروق فتوی بیرگانی دیه گمان ایله دم .

. . . بای سزنك محله‌ده‌می؟ هرقوش بابا – بزنك محله‌ده . مستقیم – . . .

1/ [illegible] 2/ [illegible] 3/ пристрастно; 4/ [illegible] разумному.

باينى بيك غيرتلى ديلر اول نيچك توزه. موقوش ـ اول بر جبل كبى آدم، بر قاراساك آلاى، بر قاراغانده بولاى، بر وقتده حطب‌نى يمانلاب يوردى، صوك اوزى‌كيلوب حطب‌قه اويوب نمازاوقودى .. فاميليه سنده قارتلرى بار آنلر حطبنى تعظيم قيلورغه بيك تيوشلى آدم ديوب بله لر.

مستقيم ـ آنلرنك كم ايكانلـكلرى حطب نى تعظيم قيلمقاردن بلونه‌در. كاشف ـ عالم نك محبتى عالمده، جاهلنك محبتى جاهلده در. مستقيم ـ عالم نى قويوب، جاهلنى حرمت ايتمك، الله‌نى قويوب... ... : چونكه هر ايكاوى حق نى قويوب باطل‌گه ايه رمكدر.

كاشف ـ سزنك حضرتكز قايسى يلده حجگه باردى؟ باكى مخدوم برله بر يلده. مستقيم ـ حضرتكز جماعت نمازينى اوقنورغه كمگه طاپشردى؟ احمد ـ خلفه‌گه، خلفه بولماغانده مؤذن اوقوتا ايدى. مستقيم ـ اول يلده سزنك ق. اويازنده ايكى آولده جماعت نمازى بولماغان ايكان.

احمد ـ خطا ايته سز، اوچ آولده: اول يلده سياح مخدومده سياحتده ايدى. آنك آولنده بعض جمعه‌نى غيورافندى اوقوتسه‌ده، بيش وقتنى، بعض جمعه لرنى حشب مؤذن اوقوتا ايدى. مستقيم ـ اول آولنى ايتسه‌كز، اول آولده جماعت نمازى بولماغانغه اون يل طولوب اوتدى. چونكه سياح مخدومنك سياحتينه اون يلدن آرتدى. كاشف ـ اول آولده باشقه امام طورورلق آدم يوقمى؟ احمد ـ خلفه‌دن باشقه يوق. موقوش بابا ـ ملالرمز نادان كشى نك امامىلقى درست ديوب فتوا بيره، شوندن صوك قارتلرمز راضى بولالر. مونا! بزنك محله ده قارت ملامز وفات بولغاچ، ... آخوند محله نى ... مخدومگه طابشردى ... مخدوم يالغز بولغانلق سببلى، بزنك محله ده جمعه، عيد و بيش وقتده امام طورورغه بر كشى حاجت بولدى.

4/ о.сп.ау, хаушу. 4/ у.з.гаат; ...

مخدومدن شول شاکردکه جماعت نمازینی اوقوتورغه اِذن صورادق، شوندن صڭ . . . مخدوم بر جمعه ده جماعتکه «مونا، قارت مؤذنگز جمعه، عید، بیش وقتنی سزگه اوقوتور، آنڭ اماملغی درست! درسنلـکنده شك شبهه یوق!» دیوب حطب مؤذن نی تعیین قیلدی. بعض قارتلرمزده بلـگانلردن بولوب «اش نیتده! نیت درست بولسه الله تعالی پاکلش اوقوساڭده قبول ایتسه ایده‌ر» دیوب ایتدیلر.

مستقیم ـ آلای بولسه «الله تعالی اوقوماساڭده عفو ایده‌ر، اوقوساڭ قبول ایتمز ایسه ایتماز» دیوب نمازنی بتونلای قویایقمنی؟ الله تعالی بنده‌لرینه بیش وقت نمازنی بارچه فرضلری ایله اوقورغه بیورمشدر. نمازنڭ فرضلرندن بر فرضی قالسه، اول نماز شریعتده نمازدن حساب ایدلمز، فرض بولغان نرسه‌لرنی اویره نمك هم فرضدر. یانمزده اویره‌توچی آدم بولوبده فرض بولغان نرسه‌لرنی اویرنمایچه پاکلش اوقوب یوروساڭ، اویره نماگان اوچون برگناهلی، پاکلش اوقوغان اوچون ایکنچی مرتبه گناهلی بولاچقمز.

موقوش بابا ـ ملالر! سزدن صوراسی سوزم بار! خاطریمه کیلگانڭ صورایم ئلی؟ مستقیم صوراڭز! بلـگانمزچه جواب بیرلور، آراغه صالوب موازنه ایدلور: اولچانور.

موقوش بابا ـ بزنڭ حطب مؤذن فدیه آلغانده بیك صاتولاشا، «فدیه‌نڭ خدمتی بیك آغر، سزگه بیك یڭگل، بیره سزده قوتولاسز! مونا بز مثلا: یتمش بیش یاشلی بر قارتنڭ فدیه‌سینی آلساق، آنڭ آلتمش یلده قالغان نمازینی اوقوب، آلتمش آی روزه‌سنی طوتامز» دیوب ایته. فدیه آلوچیلر شولای میت‌نڭ قالغان عبادتلرینی قضا قیلالرمی؟ مستقیم بوندایون اشلر بزنڭ شریعتمزده یوقدر، شریعتڭ بولماغان نرسه‌نی، اوزنفسی اوچون بر آدم شریعتڭ بار دیوب آلداسه،

خداغه وپیغمبرگه افترا قیلغان بولا ، خدا صاقلاسون! بواش بیك خطرلیدر. کاشف ــ عقللی قارتلرنك [یمان صوقا یر بوزار، نادان ملا دین بوزار] دیگان سوزلری بیك طوغریدر .

موقوش بابا ــ بزنلك آولده بر قارتنك خاتونی وفات بولا ، شوندن صوك قارت اویلانمکچی اولوب بر خاتوننی وعده‌له‌شکاچ ، نائب ملاغه کیکاش ایته ، نائب ملا « سن یتمش یاشده ، سکا اویلانورگه درست دگل » دیه ، قارت امیدسز اولوب قایتوب کیده ، نائب ملا ایکنچی کون مؤذن آرقلی « اوتوز صوم آقچه بیرسه نکاح اوقورمن » دیوب ، قارتقه ایتدره ، شوندن صوك اوتزصوم آقچه‌نی ملاغه بیره ، ملا نکاح اوقی ، آقچه ملا قولینه ، قارتده خاتون قوینینه کره .

مستقیم ــ تله‌سه‌نی روشده بولسون ، بواش آدمنی آلدامق بولا ، شوندایون آدملرگه روسچه [ژولیك] یاخود مازورك ، دیلر ، آدملرنی آلدامق بارچه دینده حرام اولدیغی کبی آلداب آلغان آقچه‌سی‌ده حرامدر .

موقوش بابا ــ بزنك آولغه یاقن روس آولی یاننده یولده بر مسلمان آدم وفات بولغان . شول آدمنی پریستوف بزنك ملاغه کومدرگه قوشا ، بزنك ملا « بزنك اویازده ترگل ، آول ملاسینه تیبوش » دیوب جواب بیرگاچ ، پریستوف . . . آول ملاسینه کومارگه قوشا ، . . . آولینك جسور ملا . . . آولدن برنیچه روسلرچاقرتوب ، آنلردن برچوقور قازتوب ، میتنی جنازه‌سز کفن‌سز چوقورغه قویوب دفن ایتدرگان ، روسلر ملانك بواشینه عجبله‌نوب ، آوللرینه قایتوب سواشچیننیکلرینه سویله‌گانلر . بزنك وجدانسز ملامز ایله شومیتنك شفقتسزبایی ، مؤمن قرنداشلربنی آیاماسالرده ، سواشچیننیکنك حمیتی قوزغالوب ، انسانیت جهتندن قرنداشلقنی اویلاب ، بیك آچولانوب ملا حقنده یایتاق سوزلر سویله‌گان . مستقیم ــ اول روشده دفن ایتوینه

سبب نی ؟ موقوش ـ أچوب اولـگان ایمش . مستقیم ـ ایسرتکچ اچمك الوغ گناه بولسەده آنك سببلی ایمانسز بولمی ، ایمانلی کشینی وفات بولغاچ یووب کفن لەب ، جنازه اوقوب دفن ایتمك یانندەگی مسلمانلرغه فرضدر . اوزەمزنك مؤمن قرنداشمزنی حقارت قیلمق ملتمزنی حقارتدر .

اویلاب قاراگز ! شول آدم اورنده بر بای آدم بعینه شول روشده وفات بولسه ، امام افندی جنازه اوقوغان اوستینه « بو آدم یاخشی کشی ایدی » دیوب شهادتده بیرەچك . شبهه ایتمەیمن ، امام افندی بو اشنك جزاسنی دنیاده ، یا که آخرتده کورەچك . بن افندم سزگه طوغروسنی سویلەیم ، سزنك ملالرگز ملت خادملری دگل ، فقط اوز نفسلری اوچون خدمت ایلەمکدەدرلر .

بو صوڭغی زمانلرده خلق تلنده ملت فائدەسی دیگان سوزنی ایشتوب ، سزنك ملالرگزده ملت فائدەسی دیگان سوزنی تلده یوروتسەلرده معناسنی بلمزلر ، هم بلمك ایستەمزلر . آنلرنك نیندای آدملر ایکانلکارینی بلمك ایستەسەگز ، آنلرنك اشلەگان اشلرینه ، وعظ نصیحتلرینه تیکەلب قاراگز ! شوندن صوڭ اوزگزده توشنورسز . مسجدده منبرگه منوب « مدرسه مکتب فائدەسینه یاردم ایتگز ! » دیه وعظ ایتکان ، یا ایسه اولەرگه حاضرلەنگان بر بای قارشوسنده « مدرسه مکتب فائدەسینه وصیت ایتوب قالدر ! » دیگان بر ملا طابارسزمو ؟ سزنك ملالرگزنك کوبراگی ق . شاکردلریدر ، ق . شاکردلری نك کوبراگی اوزلرینه کیرا کلی علمدن محرومدر : کبر ، انانیت ، یعنی : مین مینلك ، حسد ، یعنی : کونچیلك ، تعصب ، تقلید ، کبی ناچار خلقلر ، ق . مدرسەسنك ، درسدن جزء اولارق عملیاتی ایله اجرا ایدلمکدەدر . ق . شاکردلری حقنده ، اخلاق فایدەه قازانده قاینا تلمش بر شکل مجسمدر ، دینواسه بیك حق وطوغری سوزدر . حجاج ظالم کبی ، اوزلری ظالم اولدقلری حالده ، بن مظلوم ، دیەرك ، تلکی که چومدقلری حالده ، بن تکلفسز آدم ، دیوب سویلەب اوطوردقلری ، آنلرنك فساد اخلاقلرینه ،

وهم ده شول اشلرنده آنلرنك اوستالقلرینه بیك آچق دلیلدر. آنلرنك مدرسه ده حاصل ایتکان نرسه لری قوه مجادله: قچقرشورغه اویره نمکدن عبارتدر. شول سببدن آنلر امام بولغاچده، اوزلرنلگی طاوارنی موداغه بیارور اوچون، قچقرشونی موژیکلرگه ایك کیرا کلی اش ایتوب کورسه تکانلر.

«دنیاده بر منطق دیگان علم بار، آنی اوقوغان کشی عالم بولا، هر کم برله سویله شورگه کوچی یته، قچقرشورغه اوستا بولا، اول علم ق. مدرسه سنده گنه اوقلا،» دیوب موژیکلرگه قات، قات سویله ب، ایمان مسئله لری کبی قلبلرینه اورنلاشدرغانلر. مجلسلرده خصرصابایلرده بولسه، بری ایکنچیسی ایله قچقرشونی عادت ایتکانلر. مجلسلرده هر وقت مجادله گه متعلق بولغان حکایتلر سویله ب «ملا جلال شولای بحث ایتکان، تفتازانی بولای بحث ایتکان، سید شریف شولای جواب بیرگان، عبدالحکیم بولای جواب بیرگان» دیوب طاغ قدر زورایتوب سویله گاچ، عواملر مجادله بیك کیرا کلی اش، هر عالمگه قچقرشولازم، قچقروشماغان آدمنی جاهل دیه اعتقاد ایتکانلر. اگرده چیتدن برملا کیلوب چیقسه، اول بر کورکام خلقلی آدم اولسه، مجلسده آنی بر حیله برله سوزگه کرشدروب، سوزی حق بولسه ده ملالر آندن قچقروب، بوندن باغروب، قاوشاتوب طوقتاتقانغه قدر، برده طوقتامایچه اوستینه قچقروب طاوشلری ایله جیکگانلر. اول آدم اوزی یوق وقتده، مجلسلرده اوزلرینی عالم، آنی جاهل، دیوب موژیکلرگه سویله ب ماقتانوب یورگانلر. اورلری اوقوغان ق. دن چققان بر ملا کیلسه، اول بر حشب اولسه ده، مجلسکه بارماسدن اوّل آکا مجلسه سویله نه چك سوزنی اویره توب قویوب، مجلسده فقط آنی سویله توب، اوزلری آکا مسلم بولوب آنی [علامه] بیك عالم ایتوب، عواملرغه کوسه ته طورغان بولغانلر.

آنلرنك بواشلری بایلرغه بیك قزقلی کورنوب ، بایلر خصوصی مجلسلر یاصاب چیت طرفلردن ملالر چاقروب ، ملالرنی مجادله قیلشدروب ، بعض وقتلرده ملالر بر برسی برله طوروب صوغشا باشلاغاچ ، مجلسده‌گی آدملر ملالرنی طوتوب طیبالر ایکان . شوندن صوك بایلر باشقه بولمه‌گه چقوب ، بری ایکنچیسینه « مونا بزگه ارزان تیاتر ، باشقه شهرلرده شوندایون تیاترلرگه نه قدر آقچه صرف ایته‌مز ، ملا باشینه بر صوم آقچه ایله نی قدر قزق کوره‌مز » دیوب کولشه‌لر ایکان . ظلمات تقلیدیه وتعصبیه ایله دماغلری مستور اولان ملالرمز ، اوزلرینك مسخره لقلرینی بلمایچه ، شول اشلرینی کمالت بلوب « فلان بایده علما مجلسی بولدی ، شولای قچقرشدق ، بولای طالاشدق » دیوب ماقتانشوب یوربلر ایکان .

سوزمزنی قوتله‌ر اوچون بر مثالده کیتوررمز : . . . آولینك ملاسی وفات بولغاچ محله خلقی غیور ملاغه کیکاش ایتدیلر ، غیور ملا سیاح مخدومنی کوته‌رگه قوشا ، غیور ملا « سیاح مخدومنی ق . مدرسه سینه یبارگز ! آلتی یلده مدرس بولوب قایتور » دیگاچ ، محله خلقی مخدومنی ق . مدرسه‌سینه یباردیلر . سیاح مخدوم ق . مدرسه‌سنده بر نیچه یل طوروب قوناقغه قایتدی . شول وقتده . . . آولنده بر بایده ملالر مجلسی بولدی ، مجلس کچك دگل ، هر آولدن ملالر وبایلر بار ، قالا ملالریده ومخدوملریده کیلگانلر ، سیاح مخدومنی ق . مدرسه‌سینه یبارگان غیور افندیده مجلسکه کیلـگان ، سیاح مخدوم ایله غیور افندی مجلسده بولاچق پریدستاولینیه نی کیکاشب حاضرله‌گان .

بر وقتده سیاح مخدوم ایله ع . مخدوم ق . شاکردلری کیلوب کره‌لر ، غیور ملا بر الوغ طاوش برله « ایسانمو ؟ سیاح مخدوم ! ع . مخدوم سینده ایسانمو ؟ ایسانگنه قایتدگزمو ؟ بارك الله ! » دیوب کورشکاچ ، شول آراده باشقه مخدوملرنیده کوروب آلا ، گویا اول مخدوملرنی

اوّلک کورەگان ، حاضرگەکورکان کبی ینه بر الوغ طاوش درله «مخدوم! سیننک مونک ایکانسن! ئه . . . مخدوم سیننک مونکمنی ؟ ! بارك الله ! بارك الله! علما مجلسی ایکان ! » دیوب بتون مجلسنی کونه ره . شوندن صوك بر آز وقت اوته ، مجلسکه کیلەچك آدملر کیلوب بتە ، شول وقتده سیاح مخدوم سوزباشلاب « بولده کیلگانده کوانسی نلك اثرندن . . کتابنی قاراب کیلدك ، آنك بعض سوزلری ملا جلال نلك سوزینه خلاف » دیوب کوانسی نلك سوزینی نقل ایته ، سیاح مخدوم نلك شول سوزینه قارشو غیور افندی کوتاریلوب ، بارمقی اله بر یوقاری ، برتوبەدن اشارة ایدوب ، باشنی سلکوب ، زور طاوش ابله باغروب ، یاق یاقغه بایلرغه قاراب « ملا جلال! ملا جلال! شمسیه اوقی طورغان شاکرد قایان سوبای! ملا جلال دیوب ایته بیت ! » دیەرك جوابقه کرشه ، سیاح مخدوم « لا نسلم! لا نسلم ! » دیب قچقرغان اوستیده قچقروب طاوشنی آرتدره ، غیور افندی بر آز ایسابکه قالوب « طوقتا ، طوقتا مخدوم صبر ایت ، بر آزاویلارغه بیر» دیوب گویا ! سیاح مخدومگه غیور افندی جواب طابا آلماغان کبی خلققه کورنه لر.

شوندن صوك بر قارت بای اوتکان زماندەگی ملالر تیاترینی ایسکه توشروب ، تیاترنی قزقلیراق اشلەمکچی بولوب ، باشقه مخدوملرگه قراب موزیقانه برطاوش ایله « یه سین ماهدوم! نی آراب طوراسن ! نوسین . . ماهدوم چیشار! » دیوب قچقره . ملالردن حلیم افندینك بواشکه یورەکی یانوب « مخدوم سین ملا جلال دیوب ایتەسن بتووند ه ، اخلاق کتابلرنی تیندای کتابلر اوقودك » دیکاچ ، سیاح مخدوم « بن اخلاق کتابی اوقوغانم یوق » دیوب جواب بیره ، حلیم افندی « سزگه استاذکز بر آزغنه بولسەده اخلاق کتابی اوقوتورغ تییوش ایدی ، اخلاق کتابی اوقوغان بولسەك ، شوندایون ادبسزلکدن ، بایلرغه تیاتر بولودن صاقلانور ایدکز دیوب ایته .

حلیم افندی یغه بایلرغه خطاب قیلوب « سزنك شول ملالرنی تیاتر اشلاوگز قایچانغه قدر باروز ایکان ، بو . . . آولینه خدانك قهری توشکاندر ، اوشبو . . آولنده بایلر اوّل زمانده قارت ملالرمزنی صوغش رغانلر » دیکاچ ، غبور افندی « بوعلما مجلس بول ی! علما مجلسی ! بو . . . آولیغه خدنك رحمتی توشکاندر، اوّلدن اوّل بو . . . آولنده علما مجلسلری بولا کیلـگان » دیوب ، بری برینه قارشو بایتاق کینی کیته رلك سوزلر اینشوب مجلس تمام بولغان . مجلس آخرنده ملالر البته « خدا برکات بیرسون ! » دیوب دعاده قیلغانلردر ، « بوندایون مجلسلرده نیندای برکات بولسون » دیوب جواب بیروچی فرشته لرده بولغاندر .

سزنك ملالرگز بارچه سی بر اتفاقده بولوب ، بری برینی ماقتاب ، عوملرغه صوفی ، تقوا ، عالم کورساتوب ، عیب لرینی چالما چاپان ایله یاشروب ، اوزلرینك شول اشلرینی ، عوم آلدامق دیه تعبیر ایده رولر ، بیلك کیرا کلی اشدن حساب ایلامکده درلر . اورلرینه مناسبتی اون شاکردلرنی ، اوز طریقلرینه یعنی عوام آلدامقغه قزقدروب « آلتون بولماگز ، باقر برلگز! اوزگزنی آلتون اینوب کورساتگز ، اش آلتون بوامقده دگل ، اوزگنی کورساته بلمکده » دیوب اوگرت ونصیحت قیلمقده درلر ؛ اما عقل ایه لری « آلتون بولورغه طروشگز! آلتون یرده یاتماس » دیوب شاکردلرینی اوگوت ونصیحت ایده رلر .

کاشی ـ باقر بولوب آدملر قولنده یورومکدن ، آلتون بولوب یرده یاتمق خیرلی رکدر ، چونکه یالغان نرسه نه قدر آدملر قولنده یورسه ده ، آخرده یالغانی بلنوب ، یرگه طاشلانوب برده قالاچق ؛ اما چن نرسه نه قدر زمانلر یرده یاتسه ده ، آخرده چلغی بلنوب ، دائم قدر و حرمتده اولاچق .

مستقیم ـ سزنك آولغه . . . بای مکتب صالدرا ، معلم آلا ، معلم‌گه ایللی صوم وظیفه تعیین قیـلا ، دیوب ایشندك ، بو اش درست بولسه ، بیك بیوك همت ایله‌مش ، خدا عمرلرینه برکات بیرسون ! . موقوش بابا ـ . . . بای بزنك آولغه مکتب صالدرماقچی بولوب ، مکتب اوچون اورن بیلـگوله‌ب فونتامیت اوچون خلقدن کیرپچ ده طاشوتقان ایدی ، شوندن صوك بیگی‌ده یورور اوچون خلقدن اورن صورادی ، خلق راضی بولمادی ، شول سبب‌دن آچولانوب ، کیرپچنی اوز آولینه آلدروب ، مکتب‌نی اوز آولینه صالدردی . ایللی صوم وظیفه بیره‌چك بایدن معلم‌گه بیش صومده یوق ، معلم‌گه وظیفه‌نی آتاسی بیره . آتاسی ایسه بر آیلق وظیفه‌نی کیسه‌ده قالدرور اوچون مکتبنی بر آی کیچکدروب آچا ، معلم‌گه بیرلـگان هدیه‌نی وظیفه‌دن حساب ایدوب ، معلم ایله بای آراسنده نزاع چقا ، شول سبب‌دن بر بلده اوقوتقان معلم ایکنچی یلده قاچا . . . مکتب صالدرماغاچ بزنك آول خلقی غیرتکه کیلوب ، آولمزنك برگه‌لك اورماندن بوره‌نه کیسدروب ، خدمت حقینی ۋا کزالچی‌لرمز بیروب ، بر یاکی مکتب صالوب معلم کیتوردیلر . ب . فامیلیه‌سنده ایکی بایمز بار ، آنلر مکتب‌نك کیراك یاراغینه آقچه بیه‌روب طوره‌لر . معلم افندینك ده کوبره‌ك تربیه‌سی آنلر اوستنده‌در . کاشنی ـ سزنك آول خلقیده بر آزغنه قارشوراق ، ن . فامیلیه‌سی ایله ب . فامیلیه‌سی بر اتفاقده بولوب ، بر مکتب‌نی تربیه ایتسه‌لر ، محله‌گزده مکتب‌نك دوامینه سبب اولور ایدی . مستقیم ـ سزنك آولغه یقین ق . آولنده‌ده مکتب بار دیلر ، موقوش ـ بار ، مستقیم ـ آنلرنك مکتبنی کملر تربیه قیله ؟ موقوش بابا ـ م . فامیلیه‌سندن . . . . ، . . . . افندیلر تربیه قیله‌لر ، آنلرده بزدن کوروب ، مکتب صالدروب معلم کیتوردیلر ، م . افندی اوزندن معلم‌گه ایللی صوم قشلق وظیفه بیرمکچی بولا ، آخرده بعض

آدملرنك معلم‌گه بیره‌چك هدیه‌لرینی آلوب، وظیفه‌گه قوشوب تکمیل ایدوب، معلم‌گه بیره، شول سببدن معلم‌نك مجموع حصولی آز بولا، ایکنچی یلده اول معلم کیلمی باشقه معلم آلالر. ایکنچی معلم‌گه محله ده بر باینك بالاسنی اوقوتماسقه قوشالر، معلم اویلاب قاری، آول کچك، بایلرده آز، وظیفه‌ده بیك اولچاولیگنه، نی برله تربیه‌له‌نسون، اول سوزگه قارامایینچه باینك بالاسینی اوقوتا، مکتب مدیرلری وظیفه بیرگانده معلم‌نك وظیفه‌سندن اول باینك حصولینی کیمته‌لر. مستقیم‌سزنك ئه‌یمك خلقی معلم آلغانده «شوندایون آدم بولسون، بوندایون آدم بولسون» دیوب ایته‌لر، معلم‌گه کنوچیدن آرتق وظیفه تعیین قیلمیلر، شولای بولغانده سزده نیندای معلم طورسون، یاخشی معلم البته طورماس، یاخشی معلم‌گه یاخشی اورنلرده طابلور. یاخشی معلم‌نك محله‌دن کیتووینه ملالرکز قوانوب قالاچقلر، اگرده اول اشنی امام‌لرکزغه طابشرسه‌کز معلم‌نك ایك ناچارینی صایلاب آلاچقلر. هیوانلرکزغه کنوچی یاللامق حقنده یارتی قشدن حاضرله‌نوب طوره‌سز؛ اما بالالرکزغه معلم کیتورمك حقنده، کیکاش ایتمك شویله طورسون، معلم کیلوب مکتب نی آچقاندن صوك، وقتنده بالالرکزنیده یبارمایینچه کبچوکدره‌سز. هیوانلرکزنی وقتنده آشاتماساکز آنلردن فائده کورمادیکـکز کبی بالالرکزنیده وقتنده اوقوتماساکز آنلردنده فائده کوره‌چك دگل‌سز.

سزنك ق. اویازنده‌گی آوللرده بایلرکز مکتبلر صالدردیلر، معلملر آلدیلر، امام‌لری قارشو طورسه‌لرده آنلرغه قارامادیلر، شولای بولسه‌ده اگر بو روشده‌گنه بولسه مکتبلرکز اولـکی حالینه کره‌چکلر. چونکه مکتبلرکزنك بعضیسنده معلم‌گه وظیفه یوق، بعضیسنده بولسه‌ده بیك آز، اولسیده یلدن یل کیمی، بعضیسنده یاندورورغه کراسین یوق، مکتب حقنده اوز آراکزده جیولوب کیکاش ایتو یوق، مکتب

اوچون حاجت اولان نرسەلر بارچەسی یوقلقغە باروب ترەلسە مکتبلردە بروقت یوق بولاچقلر، یاکە مکتب آدلی براوی اولوب قالاچقلر .

سزناك آولدە مکتبنی ب. فامیلیەسی . . . افندیلر تربیە ایتە، معلم نکڈە تربیەسی آنلر اوستندە دیەسز، بونك ایلەگنە مکتب دائم اولماز. فرض ایدەلم: ب. فامیلیەسندە دولت بولدی، عمرلری بوینچە مکتب نی تربیەدە ایتدیلر، آدم بیك کوب یاشاسە یوز یل یاشار، هایدە دیەلم مکتب یوز یل دایم اولدی. بر وقت کیلور مکتب نی تربیە ایتوچی بای وفات اولور، باینك بالالرنك مکتب تربیە ایتەرلك دولت بولماس، یاکە آنلر مکتب نی تربیە ایتماسلر، شول وقتك مکتبنی تربیە ایتوچی باشقە بربای طابولسە بیك خوش، بولماسە اول وقتدە مکتبنك، معلم نك تربیە سی خلق اوستینە توشە! خلقنك آراسنك بارفقیری، باربایی. فقیری بن فقیر من، دیسە، باینك بالاسی بولماسە بکا مکتب حاجت دگل دیسە حاضرگی وقتدەگی کبی جیبولوب کیلاش ایتولردە بولماسە، مکتب‌نك حالی اوّلدە ایتولگانچە بولاچق. بایلرمزدە مکتب نی صالدرغاچ، شول مکتب فائدە سینە برنرسە وقی قیلوب قالدرە طورغان عادت یوق، آخر عمرلرندە مکتب، مدرسە فائدە سینە آزمو، کوبمو وصیت ایتوب قالدرمق یوق، شوندایون اشلرنك فائدە سینی خلقغە بلدروب، خلقنی وعظ ونصیحت قیلوچی ملالرمزدە یوق .

خداغە شکر بزنك بوطرفدە بایلر یوق دگل، یاخشی یاخشی غنە دولتلی آدملر بار، لکن آقچەلری کوبرەك اورنسز یرلرگە کیتە، بزنك بایلرنك آقچەلری کوبرەك خاتون قز نرسەلرینە: ابجولی قالفاقلرغە، بورەلی کولمکلرگە، قیمتلو طاشلرغە: دیشلاووی آتلرغە، بهالی ریساکلرغە، شونك کبی آدمنك دنیا وآخرتینە فائدەسز نرسەلرگە کیتە .

بایلرده طوی بولسه ، . . . بای کیاوینه . . . صوملق انجولی توبه‌تی بیرگان ، . . . بای کیاوتینه . . . صوملق انجولی قالفاق اشلاتکان، دیوب شهرت بیارور اوچون ، بری برندن آرتدرورغه اجتهاد ایته‌لر . بزنك تاتارلر باشلرینی انجو جوهرلر ایله ، گوده‌لرینی بالترا وقلی کیوملر ایله زینتلاب ، آدملرنیده کیوم وصورتینه قاراب تقدیر ایده‌لر، اولچیلر. اما باشقه مدنیتلی قوملر : باشلرینی فنون ومعارف جوهرلری ایله ، گوده‌لرینی ، ادب تربیه ، نظافت نزاکت ایله زینتلاب ، آدملرنیده علم ومعرفتینه قاراب تقدیر ایده‌لر : اولچیلر ، باشنده علم ومعرفت بولماغان آدمنك باشینه انجولی توبه‌تی اوستندن آلتون طاس کیدرسه‌کده ، علم ومعرفت ایله زینتله‌نگان باشنك قیمتینی طوتماز، باشینك اچنده‌گی زینت اولمدقدن طشنده‌گی زینت ایله قیمتی آرتماز. برصوملق کارتوس کیگان روس باشی ، یوز صوملق توبه‌تی کیگان تاتار باشندن آرتق اش کوره‌چك . اوچ فلاصلی اوچیاشچه‌ده تحصیل علوم ایتگان، اوستینه سیتسه صارافان کیگان روس قزی ایله بزنك برنچی درجه‌ده اولان تاتار بایینك منك صوملق کیوملر ایله چورنالغان قزینی نسبت ایدوب ، اولچاب قاراسانك ، روس قزنده عادتدن طش برزینت کوریله‌چك [لیس الجمال باثواب تزاینها فان الجمال جمال العلم والادب ، معناسی : گوزل کیوملر ایله کینودن حاصل اولان کورکاملك ، کورکاملك دگل ، چن کورکاملك علم وادب وادبنك کورکاملکیدر] شول سوزلرنی حال تلی ایله ایته‌چك .

احمد – جمعیت خیریه‌ده آقچه آرتامی؟ مستقیم – بو یلده بر آز آرتقان دیلر. احمد – اول جمعیت خیریه‌دن نیندای اورنلرغه صرف ایته‌لر؟ مستقیم – حاضر کورنوب طورغانی . . . ملاغه یانغاچ یورت صالدرورغه . . . صوم بیرگانلر . احمد – اول مخدومنك اوی صالورلقده حالی یوقمی؟ مستقیم اول مخدوم حاضرده بایار یورتی کبی

یورت صالدردی ، آنك عادتچه یورت صالدرولق دولتی بولغان ، زور یورت صالدرورغه دولتی یتشمه‌گاچ جمعیت خیریه دن باردم ایتکانلر. احمد ـ . . . مخدومنکده اویلری کچکنه ، اول مخدومگه ده اویلرینی زورایتورغه آقچه بیرسه‌لر، . . . ملاده بنم اویلرم ایسکی ، بکاده یاڭا اویلر صالدرگز دیسه ، آڭاده جمعیت خیریه دن آقچه بیرسه‌لر. فقیرلرگه ، عاجزلرگه آقچه‌ده قالماس. مستقیم ـ اول بلکه اوزینی عاجزگه کرته طورغاندر.

احمد ـ سزنك بایلرگز اوز بالالرینه معلم کیتورگانلر دیلر ، درست خبرمو؟ مستقیم ـ درست ، معلم نی کیتورورگه هر کم بلك قولندن کیلور؛ اما تربیه قیلورغه سرمایه‌کرك، سرمایه اوستینه عقل ده کرك: معلم نی کیتورمه‌دن اوّل طوره‌چق اورنینی حاضرله‌ب ، آنك نی روشده تربیه ایدله‌چکینی اویلارغه کرك. معلم افندی کیلگان یلنده بایلرنك اوز اویلرنده اوستکی قاتنده بربولمه تعیین ایدلوب باینك بالاسنی ، وبایغه بعض مناسبتلی آدملرنك بالالرینی شول بولمه‌ده اوقوتا باشلادی.

شول وقتده بای مکتب صالدروحقنده معلم افندیگه کیکاش ایته ، معلم افندی « اصول جدیده قاعده‌سنچه مکتب‌نك . . . آرشون بویی » . . . آرشون آرتقلیسی بولورغه تیوش ، مکتب صالدرساگز شول بن ایتکان روشده صالدرگز » دیوب ایته. شوندن صوك . . . بای مدرسه‌گه کروب ، فونوغراف کبی معلم نك سویله‌گان سوزلرینی سویله‌ب ، مکتب صالدرامن دیوب یورودی.

معلم افندی بالالرنی اوقوتا ، بالالرده کوندن کون آرتا ، بایلرغه طنچسز بولا ، بزنك . . . بای خاطرسز آدم ، مکتب صالدرونی اونوتا. شوندن صوك معلم افندینی توبه‌ن اویگه توشردیلر. توبن اویده ایکی یل اوقوتغاندن صوك ، بایلر معلم نی بزنك مدرسه‌گه

کرتورگه تله دیلر، شاکردلر «بزنك مدرسه اوزمزگه‌ده طار» دیوب جواب بیردیلر. بایلر شاکردلرنك سوزلرینه قاراماینچه معلم افندیگه کرورگه بیوردیلر، معلم افندیده نی سببدندر، خاطرسز بای یاننده طوروب خاطرسزلك یوقغانمیدر، مکتب پلانلرینی صحت قاعده‌لرینی اونوتقانمیدر، بزنك جیلـکه‌مزگه باصوب کرمکچی بولدی. شاکردلر غیرتکه کیلوب بارچه‌سی براتفاقده اولوب قارشو طوردی، معلم افندیده مدرسه‌گه کرومشکل اولاچقینی بلوب. بایلریورتندن چقوب، . . . یورتنده بالالرنی جیبوب اوقوتا باشلادی.

شول وقتده بزنك شاکردلرنی بایلر هم قالا خلقی عیبله دی، عیبله‌گان آدملر، مدرسه‌نك زورلغنی اولچاب، کشی حسابینی بلوب، شوندن صوك عیبله سه‌لرده اورندی ایدی، اما مدرسه‌نك طارلغینه، کشینك کوبلـکینه قاراغانده، عیبله‌گان آدملراوزلری عیبلواولاچقلر ایدی. معلم افندی حاضرده . . . یورطنده اورن طار بولغانلق سببلی مونچاده اوقوتا دیلر، بو اشنك معلم افندیگه هیچده اویاتی یوقدر، بازده اوقوتسه‌ده ملتکه خدمت اینه؛ اما بایلربیکره خاطرسزلر، کیچه سویله‌گان سوزلرینی بوکون اونوتالر.

کاشف ـ معلم افندینك اورنی یاخشی جلی اورنده، بزنـك مدرس افندینك اوی پوچماقلرنده بوز طوکا. مستقیم ـ بنم قالا مدرسه سینه کیلوومه بو یل اون یل طولدی، بن کیلـگان یلدن بو یلغه قدر، بایلر هریلده مدرسه‌گه برقات اوستره مز، دیوب سویله‌ب یوردیلر، آنلرنك سویله‌گان سوزلری بارچه‌سی بولسه، بو یلده مدرسه مزاون قات بولورایدی، باصقچلری بیوك اولدیغندن بنوب توشوب یورورگه مشقت بولورایدی، بولماغانینه شکردیه‌لم. کاشی ـ بزنك قالا خلقینك ایکنچی مسجد صالدرامزدیوب یوروولرینه ده بیش یل طولدی، لـکن برده کورنگان اش یوق، ملالر قارشوطوره‌لرایمش، شول سببدن اشلر طوقتاپ طوره دیلر.

مستقیم ـ قایسی ملانی کورگانگز بار! محله خلقینه « محله آیروب مسجد صالـگز! ایکنچی ملا آلـگز! » دیوب ایتکانون، غیرت ایتکان آدم شونداپون اشلرده ملا سوزینه قارارمی؟ احمد ـ سزنك مدرسه‌ده حاضرباشا مدرسی؟ مستقیم ـ اولـگی مدرسمز وفات بولغاچ، ایکنچی مدرس کیتوردیلر. احمد ـ بومدرسی یاخشی اولـگسیمی؟ مستقیم ـ سزگه نیچك دیوب جواب بیرایم، هر ایکاوی یاخشی دیمکدن باشقه چاره یوقدر. لـکن بو داملا کیلـگاچ مدرسه‌نك ترتیبی بر آزغنه اوزگاردی: اوّلده اوقولمی طورغان، بعض فنلر اوقولا باشلادی، معلومات ابتدائیه یاکی اصول ایله اوقولا باشلادی، صرفدن عقائدکه‌چه درس خانلرغه‌ده امتحان عمومی بولدی. بو اشلر هر قایوسی بز فقیرلرنك اجتهادی، بعض آچق فکرلی شاکردلرنك اتفاقاری، داملا حضرتلرینك قبول ایدوب اجرا قیلمقلری ایله حصوله کلدی.

شاکردلرمز دوخاونی صابرانیه‌غه بارسه‌لر، هر قایوسی امتحان قیلنوب، مفتی وقاضی‌لرطرفندن تحسین وآفرینلر ایتلوب، مرتبه‌لرینه کوره درجه‌لری تعیین ایدلوب، داملا حضرتلرینك بوزینی آق ایدوب، مدرسه‌مزگه حقسز طعن قیلوچی دشمانلرنك یورکلرینی یاندرمقده‌درلر. اما بایلرمز ایسه « اوّلده شونداپون شاکردلر بار ایدی، بونداپون شاکردلر بار ایدی » دیه‌رك، اولچاوسزمحاکمه‌لر ایله ایسکی زمانده‌گی چاپان قالبلرینی صاغنوب، حاضرگی شاکردلرمزگه جاهلانه طعن ایله مکده‌درلر. بزنك بایلرمز آدمنی تعظیم ایتمه‌ی، آدمنك صورتینی تکریم وتعظیم ایده‌رلر.

کاشف ـ صورتکه حرمت ایتمك بزنك تاتارلرغه بابالرندن قالغان میراثدر. مستقیم ـ بر نیچه یل بولدی، هر یلده قشقی درسلر تمام بولغاچ، درس خانلر اوچون امتحان عمومی بولا: شول وقتده قالا بایلری، اوز بایلرمزده کروب قاراب اوطوره‌لر، آنلرنك طاشدن

یاصالغان بر صورت کبی اوطورمقلرنده نه فائده ، آنلر شول وقتده شاکردنك یاخشی سی ایله یامانینی آیرسه لر ، یاخشی امتحان قیلنغان شاکردکه آزگنه بولسه ده مکافات بیرسه‌لر، یاکه باشقه وقتده آنکا خصوصی اعتبار قیلسه لر، بلکه شاکردلرنك اجتهادلرینه سبب بولورایدی. کیبت توبه سنه منوب ، پاتزورنی تروبالرایله امتحانغه حاجت توشمه‌س‌ایدی . پاتزورنی تروبا برله قاراغان آدم ، شاکردلرنك عورتلرینی کورسه کوره بلور؛ اما قایسی شاکردده علم بار آنی بله آلماز، شاکردلرنك عورتلرینی کوردم ، دیوب اوزندن باشقه‌لرغه‌ده سویلی آلماز، چونکه مؤمن قرنداشینك عورتینه قارامق تجسس ، آنی باشقه‌لرغه سویله‌مك غیبت ، بونلر ایسه هرایکاوی حرام ، حرمتلری قرآن‌کریم ایله ثابت ، بلمك ایسته‌گانلر حجرات سوره‌سینه قاراسونلر.

مدرسه‌مزنی اون یل مقدمدگی حالینه نسبت ایدوب اولچاب قاراساق ، نیچه جهتدن آرتقلق کورینور، اورتا فکرلو آدملرگه اوزلری آڭلاغانچه جواب ویرلور، چونکه آنلرنك اعتقادنچه اوشبو درجه ایله قناعت ایدلور؛ اما مدرسه‌مزنی باشقه ترتیبلی مدرسه‌لرگه نسبت ایدوب اولچاب قاراساق ، مدرسه مزده بیك کوب کمچیلك لر کوره‌چك مز، کمچیلك لرمزنی اعتراف ایده‌چکمز . اوکمچیلك لرنك بعضیسی شاکردلرگه راجع اولسه ده ، کوبراگی مدیرلرگه ، ومدرسه‌نی تربیه ایتوچی بایلرمزغه راجعدر. احمد ــ مدرسه‌ڭزنی اوّل ماقتادڭز، حاضرده خورلایسز.

مستقیم ــ طوغرولق شولدر: مدرسه ده بولغان آرتقلق وکمللكنی طوغروسویله‌مك ، چونکه اوزمزده‌اولان کمچیلك نی یاشرمك، کمچیلك لرمز آرتوغه ، سبب اولدیغی کبی اوزمزده اولان آرتقلق نی یاشرمك مأیوسیتکه یعنی: خدادن امیدمزنی کیسمك که سبب در، بونلر ایسه هر ایکاوی مانع ترقیدر. کاشی ــ بزنچه مانع ترقی اولان نرسه اوچ در:

بری تقلید، یعنی کشیگه، یاکه عرف وعادتگه، برده اویلامایچه ایه رمك. ایکنچیسی مأیوسیت، یعنی: امیدسز اولمق، بزگه بای بولماسقه، عالم بولماسقه، دیمك کبی، اوچنچیسی حصرالفکر، یعنی: فکرینی اویلاودن طیمق، عادتده اویلانا طورغان نرسه دن فکری اوته باشلاسه، شیطان وسوسه سیدر، دیوب فکرینی طوقتاتمق کبی. مأیوسیت، حصرالفکر تقلیددن طوغار، تقلید بونلرنك آناسیدر، مانع ترقی اولان شیلرنك ایلك فاسیدر. تقلید بر سکردر: تقلیدنك سکری خمرنك سکرندن اشددرچونکه خمرنك سکری وقتلی، تقلیدنك سکری عمرلك در. مقلدنك، ایمانی ایمان اولمادیغی کبی فکریده فکر دگلدر. تقلیدنك دشمانی استدلالدر، یعنی: بلگان نرسه لرنی اویلاب، بلمه گان نرسه لرنی دوشونمك، برآدمدن بر سوز ایشتکانده، اول سوزنی اوّل عقلغه صالوب، اویلاب قارامق، صوك قبول ایتمك کبی، آدمنك صورتینه، مدرس، ایشان دیگان عنوانینه، خلق تلنده گی شهرتینه باقمای، آنك اشله گان اشلرینی، سویله گان سوزلرینی بلگانکچه عقلغه صالوب اولچه ب اشانمق کبی.

استدلال سبب ترقیلك برنچیسیدر: دین ودنیانك توزلکینه سبب در، ایمانغه وفکرگه قوت بیرور، طوغرو یولغه کوندرور. استدلال بر قویاشدرکه تقلید قارانغیلغنی کیتدرور، هر نرسه نك حقیقتنی کوسترور. اوشبو استدلال ایله تقلید حقنده بر رساله یازوب طارلتورغه ده نیتم بار! جناب حق میسر ایلیه. احمد ـ بگاده برر نسخه یباروسز کاشکی ـ بـاش اوستینه. احمد ـ سز مستقیم افندی شاکردلرنی ماقتایسز ماقتاونده، قالا خلقی «شاکردلر بیك كوب یوریلر، اوچراغان کشیگه سلام ده بیرمی اوترب کیته لر»، دیوب اینه لر. مستقیم ـ شاکردلرگه سبق وقتنده چقوب یورو عیب، اما باشقه وقتلرده چقوب یورو حفظ صحت قاعده سنچه واجب، بزنك مدرسه نك هواسی نیچك ایکانلکینی بلگان آدم، شاکردنك یوروبنی عیبله مز. بو

سوزلرنی اینوچیلر بایارنك پریكاشچیك لریدر، چونكه آنار بیچاره‌لر، کیبت ایشکی توبه‌ك باغلانمش ات کبی کون بویچه اوطوروب‌طوره‌لر، اچلری پوشقا‌لمن اوتکان برشاکردنی کوروب أوروب قالالر. شاکردلر ایسه برده قورقمایچه یوروب طوره‌لر.

زمان، زمان حریت، رقیت ظاهریه بتدیکی کبی رقیت معنویه‌ده آزایمقده، حریت معنویه‌گه مالك اولان ذاتلر کوندن کون آرتمقده‌در. انسان بما هو انسان حردر: هیچ براوگه قل اولمیوب، فقط الله تبارك وتعالی‌گه قلدر. شول سببدن انسان اوزره الله تعالی کملرگه اطاعت ایله‌بویورغان‌شولرغه‌یعنی: پادشاه‌لرغه، آتاآناغه، استاذغه اطاعت قیلمق واجب اولور. یوروده برده عیب یوقدر، شاکردلرده بعض عیب اشلر وتربیه سزلکلر کورلسه، اولسی‌کینه بارچه‌مزنك عیبیدر، بارچه‌مزنك عیبنی فقط شاکردلرگه یوکله‌مك حقسزلقدر، چونكه آنلرنك تربیه سزلکلرینه سبب، مدرسه‌مزنك ترتیب سزلکیدر.

مدرسه‌نی ترتیب‌که قویار اوچون یاردمده بولنمق بارچه‌مزغه تیوشلیدر. سلام بیرورگه تیوشلی آدمگه شاکردلر سلام بیره‌لر؛ اما حال تلی ایله «انا . . . . .» دیوب قورصاقینی کیروب اوتکان بایغه، یا پریکاشچیك‌که، کبر وعظمه‌نك الله غه خاص صفتلردن ایکانلکینی بلگان شاکرد سلام بیروری؟. سلامدن مقصود انسیت، الفت، یاقنلق آرتدرودر؛ اما بایلرغه سلام بیرسالك، خصوصا فقیر شاکردده بولسالك اوّل چرایلرینی اوزگارته‌لر، صوك «وعلیکم السلام» نلك واوینی ایشتمه‌لك بیلك غوش، بعض وقتده اولسی‌ده یوق، نیلك سلام بیردم‘ دیوب اوکنوب قالاسك. شونك اوستینه ایسانلك صاولقك صوری کورمه‘ اول وقتده باینك روشی تمام باشقاروب‘ نیك بولسه صوری طورغاندر‘ دیوب تیزگنه کیتمك اجتهادنده بولا.

بایلرنك بو روشده بولولرینه سبب اصلده شاکردلردر: ایسکی

زمانده دیلەنچیلرنی مدرسەگە قبول ایتەلر ایدی٬ آنلر ایسە حاجت درسەلرینی بایلردن دیلەنوب٬ مدرسەنی کۆزار تیر ایدوب یاتالر ایدی. آنلردن کوروب باشقەلریدە دیلەنچیلککە اویرەنوب٬ مدرسەمزدە دیلەنچیلك عرف وعادت اولمش ایدی٬ بایغە اوچراغاننی قول قوشروب٬ برگلوب رکوع ایدوب سلام ویرەرك٬ اوزینی طانوتمق٬ حالینی بیان ایدوب بردرسە صوراەق اوستالق هم کمالت ایدی. چنلاب اویلاغانده ذات ودناثت اولمغلە برابر معنوی براسارت ایدی٬ نی اشلەسونلر٬ زمان٬ زمان جهالت ایدی.

حاضرگی شاکردلرەزنك فقیرلری تعطیل وقتلردە خدمت ایدوب، بر آز آقچە طابوب٬ تحصیل وقتندە مدرسەدە طورە٬ شول سببدن حریت معنویەگە مالك اولا٬ بایلرغە اسیر اولمقدن دیلەنچیلکدن قوتولا.

احمد ــ شنبە کون کورشی آولغە بارغان ایدم٬ آنلردە یاکی مکتب صالوب، معلم کیتورگانلر ایکان، اما ملالری معلمنك بعض اشلرینە قارشو توشوب «مکتبکە قارا تاقتا کرتمە؛ تاریخ جغرافیا اوقوتما! آنلر هیچدە حاجت درسەلر توگل» دیوب ایتە ایکان. مستقیم آنلرغە برسیدە حاجت توگل: مکتبدە٬ معلم‌دە. بن ــ نی اوچون باردگز؟ احمد ــ طویغە باردق٬ س. آولینە قزبیردیلر. مستقیم ــ ملالردن کم بار ایدی؟ س ــ ملالری وارث افندی ایلە انیسی کاتب افندی بار ایدیلر. مستقیم ــ ملالر نی سویلەدیلر؟ احمد ــ وارث ملاوعظ سویلەدی٬ وعظینی کاشفدن صوراگز! اولدە بار ایدی.

کاشف ــ بر وقتدە مجلسدە بز ملالر برلە آقرنغنە سویلەشوب اوطرە ایدك. وارث ملانك محلەسندن بر موذیق مجلسنك ایکنچی اوچندن «ملالر! بزدە ایشتەیك٬ قچقرو براق سویلەگز!» دیوب قچقردی. شوندن صوك وارث ملا بر آزگنە بویننی قیشایتوب٬ باشنی بر یاقغە صالوب٬ طاماغینی قروب٬ ایسکان یل برلە سلکنگان آغاچ

كبى تبره‌نوب «الله تبارك وتعالى قيامت كونىده» يعنى مثلا يوم قيامتده: بنده‌لرينه ايتور ايكان، مين سزگه دنياده مال بيردم! دولت بيردم! شونلك قرق اولوشندن بر اولوشنگنه صدقه بيرورگه قوشدم شونيده بيرمادگز! ايگنلر يعنى مثلا آشلقلر بيردم، شونك اون اولوشندن بر اولوشنگنه بيرورگه قوشدم، شونيده بيرمادگز! ديوب ايتورايكان. يعنى مثلا مونا ايگنلرساچه‌سز! مثلا شول ايگننك اون آربادن بر آرباسنى ملاغه بيرورگه كيراك بولا» شول سوزلرنى سويله‌دى. موژيق ايسه باشنى قاشوب طوقتاب قالدى. مستقيم – بر وقتده وارث ملا بنم ايله بر مجلسده طوغرى كيلوب، اصول تعليم‌دن سوز چقاروب «اصول جديد برله اوقولغان نرسه بيك تيز اونتولا، اصول قديم برله اوقوغان نرسه برده اونتولمى» ديدى. بن «سلب وجود موضوعنى تقضا قيلمى، سوزگز طوغريدر، بلونمگان نرسه‌نك نه‌سى اونوتلسون» ديگاچ مجلسده‌گيلر بارچه‌سى كولشديلر.

احمد – بگا قاراب سين نى اوچون برده سويله‌ميسك؟ بن – سوزگه كرشسه‌م طاك آطور، ساعت بر ايندى. كاشف – قايتورغه وقت. شوندن صوك اويمزگه قايتوب، بارچه‌مز برگه بر بولمه‌ده يوقلارغه ياتدق. كاشف – يوقو آچلدى. مستقيم – بنده شونى ايتمكچى ايدم. بن – حكايت سويله‌گز! مستقيم – موقوش بابايدن سويله‌ته‌يك، ياش وقتده ابى برله نيچك . . . . موقوش بابا – ابينى سويله‌گانچى قزلر حكايتى سويله‌سه‌گز بلكه ياخشى توشلر كورورسز. كاشف – ئه هه، باباى نى ايته! قارت بولسه‌ده كوڭلى شاد!

مستقيم – حاضر اويده‌مو طوروسز؟ موقوش – خدمتك كوچرلكده. – . . . بايده – بايك نيچك – بيك قاتى، اش آور. – كملرى بار؟ قارت باى، اوغلينك ايكى اوغلى – قارت باى اشكه قاتوشامى؟ – بار اشنى اوزى قارى – نيچه ياشده؟ – يتمشده. بزنك قارت باينك

عادتی شولدر: ایرته طوروب طهارت آلوب مسجدکه چغا، مسجددن قایتقاچ، باشنده چالماسی، قولنده طایاغی، شول کویاچه خدمتچیلرنی قاراب، بعضیسنی سوگه، بعضیسنی صوغاده بنم یانمه کیلوب بکا آت جیگه‌رگه قوشا، چایدن صوك بنم ایله باراچق یرینه کیده. بر وقتده باینك اورتالرندن قارت بای نمازدن قایتوب بکا تر ویکا هاضرلرگه قوشدی، بنده هاضرله‌دم، چایدن صوك بای چغوب اوطوردی، بنك آتلرغه بر مرتبه هایت! دیوب قچقرغاچ، آتلر سیکرشوب کیتدیلر، آولنی چغوب اوزاقده اوتمه‌دی، بر روس آولینه یندك، آولنك اوچینه یتکاچ بن ینه‌ده هایت! دیوب قچقردم، شوندن صوك آتلرمز یاشن کبی اوتوب کیتدیلر. آنك غایتده تیزلك ایله اوتولری سببلی، آولنی یاخشی‌غنه قاری آلمادم، شولای بولسه‌ده آولنك اورتالغنده بیك گوزل اوچیلشچه بارلغنی کوروب قالدم. [کتابمزنك آخری برنچی بیتده‌در].

اورنبورغده محمد فاتح کریموفده صاتلمقده در:

[اوز اثرلرندن]

یاوروپا سیاحتنامه‌سی	۷۰ تین
شاکرد ایله استودینت (ایکنجی طبع) .	۱۰ "
مختصر جغرافیا (ایکنجی طبع) . .	۱۰ "
قائن آنا	۱۰ "
خاتونلر وظایفی	۱۰ "
صالح بابانینك اویله‌نوی . . .	۵ "
عرب طویی (روسچه‌دن ترجمه) .	۱۰ "
ترك خانه‌لری (فرانسزچه‌دن ترجمه) .	۸ "
معلملره رهنما (برنجی جزء) . . .	۸ "
» » (ایکنجی جزء) . .	۱۲ "
جهانکیر مخدوم برنجی جزء . .	۵ "
تربیه‌لی موژیق	۵ "
قریمه سیاحت (یاڭی باصادی) . .	۴۰ "
مرحوم غلمان آخوندك ترجمهء حالی .	۳۰ "

نشریات کریمی. (روسچه‌دن ترجمه. احوال امه دائر)

آیروجه هر جزئی . . .	۱۲ کاپك
برسنه‌ده نشر اولنه‌جق ۱۲ جزئی ۱ روبله ۲۰	"

تیزدن باصیله‌جق:

انکلیزلر . . (روسچه‌دن ترجمه. احوال امه دائر)

[illegible] نشر ایتدیکی اثرلردن صاتلمقده‌در:

اسماء . (کوزل، ملی بر حکایه)	۲۰ تین
یافراف آستی (کولنچلی وعبرتلی حکایه) .	۱۲ "
تقی عجب (اصول جدیده وقدیمه حقنده ادبی بر اثر)	۱۲ "
بیانکچ قز (خیالی حکایه)	۱۲ "
اورنبورغ اچنده سیاحت	۷ "
طوتام با که یاش عمرم	۱۵ "
بختلی قز	۱۴ "
طولچو قچیلر کتابی	۱۲ "
بختسز قز	۱۵ "
اوقوکز تقی عجبدن دخی عجب . . .	۱۲ "
آفیسیانت	۱۵ "

نشریات کریمی‌دن باصلدی:

۱نچی جزء یاپونلر	۱۲ "
۲نچی جزء فوره لیلر	۱۲ "
۳نچی جزء قطاییلر	۱۲ "
۴نچی جزء فرانسوزلر	۱۲ "
۵نچی جزء نمسه لر	۱۲ "

بو کتابلر قزانده علی‌اصغر افندی کمال‌الدینوفده ، ابراهیم افندی ادریسفده قزان هم اوفاده ،
بتربایولو وسقده نیازمحمد افندی سلیمانوفده
ویاشقه یرلرده‌گی کتابچیلرده صاتلمقده‌در .

نشریات کریمی‌نك ۶نچی جزئی « انکلیزلر » در .